

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Lucie Mitáčková

Určování a popírání otcovství na základě druhé zákonné domněnky

Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Určování a popírání otcovství na základě druhé zákonné domněnky vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

Ve Starém Městě dne 30. 3. 2021

.....
Lucie Mítáčková

Tímto bych velmi ráda poděkovala Prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc. za ochotu, vstřícnost a odborné vedení této diplomové práce. Velké poděkování patří také mé rodině, která mi byla oporou v průběhu celého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1 Otcovství	8
1.1 Otec biologický, právní a sociální	9
2 Konverze první právní domněnky ve druhou	11
2.1 Obecně ke konverzi domněnek	11
2.2 Procesní aspekty	13
2.3 Vztah druhé domněnky a konverze	14
3 Určování otcovství druhou domněnkou	16
3.1 Obecně k uplatnění domněnky	16
3.2 Souhlasné prohlášení učiněné před matričním úřadem	20
3.3 Souhlasné prohlášení učiněné před soudem	22
4 Souhlasné prohlášení v kontextu § 782 OZ	27
5 Popírání otcovství určeného dle druhé zákonné domněnky	30
5.1 Obecně k popření otcovství určeného druhou domněnkou	30
5.2 Popírání otcovství v popěrné lhůtě	30
5.3 Popírání otcovství po uplynutí popěrné lhůty	32
5.4 Řízení o popření otcovství zahájené z moci úřední	36
6 Soulad biologického a právního otcovství vs. osvojení	39
Závěr	41
Seznam použitých zdrojů	44
Abstrakt	47
Abstract	47
Klíčová slova	48
Key words	48

Seznam použitých zkratek

OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZM	Zákon č. 301/2000 Sb., Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád, ve znění pozdějších předpisů
Úmluva	Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
OZO	Zákon č. 946/1911 Sb., Obecný zákoník občanský
ZPR	Zákon č. 265/1949 Sb., Zákon o právu rodinném
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ÚS	Ústavní soud
NS	Nejvyšší soud
VOP	Veřejný ochránce práv
ČR	Česká republika

Úvod

„*Mater semper certa est, pater incertus.*”¹ Tento princip vycházející z římského práva říkájící, že „*matka je vždy jistá, otec nejistý*”² lze bezpochyby užít i dnes. Dříve bylo společností takřkajíc vyžadováno, aby se dítě narodilo do manželství, kdy je otcem nepochybně právě manžel matky dítěte. Toto nepsané pravidlo lze považovat za již překonané, což dokazují statistiky za posledních pár let. Například za rok 2020 se mimo manželství narodilo téměř 49 % dětí.³

Dané téma považuji za společensky velmi významné, protože každé dítě má mít nejen matku, ale také otce, který v jeho životě zastává neméně významnou roli. Jak praví zmíněná zásada, o matce zpravidla není pochyb, otázka otcovství ale bývá v některých případech složitější. To je do jisté míry způsobeno i pojetím právní úpravy otcovství, která je postavena na tzv. zákonných domněnkách. Jelikož se ale jedná o problematiku velmi rozsáhlou, vybrala jsem si pro svou diplomovou práci pouze jednu z právních domněnek, které se budu věnovat podrobněji. Pozornost bude patřit druhé domněnce otcovství upravené v § 779 an. z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, které figuruje souhlasné prohlášení matky a muže, jenž se tímto má stát otcem dítěte, a která je využívána právě u dětí narozeným mimo manželství.

Cílem práce je poskytnout ucelený přehled o institutech spojených s druhou domněnkou otcovství, ale také nastínění otázek s touto problematikou souvisejících, zohlednění požadavku souladu biologického a právního otcovství. V diplomové práci je užito zejména gramatického výkladu, analýzy konkrétních ustanovení. Reflektována je i předchozí právní úprava obsažená v z. č. 94/1963 Sb., o rodině. Současně je také zohledněna připravovaná novela k OZ a k z. č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení.

Při zpracování práce jsem vycházela především z právních předpisů, odborných publikací, komentářové literatury, důvodové zprávy k OZ, judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu, v menší míře potom bylo užito internetových zdrojů a odborných článků.

Daná práce je rozdělena do šesti kapitol, přičemž v prvé řadě považuji za důležité osvětlení pojmů, jenž se budou celou prací prolínat. Těmito jsou otcovství biologické, právní a sociální zastávající u souhlasného prohlášení velmi významnou roli. Druhá kapitola je zaměřena na tzv. konverzi domněnek dle ustanovení § 777 OZ, neboť i tato je nepochybně spjata s druhou domněnkou otcovství. Jedná se totiž o poměrně specifický institut, který umožňuje překonání

¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 873

² Tamtéž

³ Pohyb obyvatelstva – 1.-3. čtvrtletí 2020. [online]. czso.cz [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-3-ctvrtleti-2020>

první domněnky otcovství svědčící manželovi matky dítěte právě souhlasným prohlášením. Zde si pokládám otázku – Jaké postavení zaujímá dítě v řízení dle § 777 OZ, resp. § 416 ZŘS?

V další části se věnuji již samotnému určování otcovství, kde se zaměřuji na otázku – Z jakého důvodu stanovuje zákonodárce možnost jmenování opatrovníka zletilé osobě omezené ve svéprávnosti s ohledem na požadavek učinění souhlasného prohlášení „osobně“?

Následující kapitola je věnována ustanovení § 782 OZ, zde si kladu otázku – Do jaké míry je propojena právní úprava druhé domněnky s obecnými ustanoveními o neplatnosti právních jednáních?

V pořadí pátá kapitola zahrnuje problematiku popírání otcovství. V této části nastiňuji zejména výklad pojmů spojených s danými ustanoveními, tzn. zájem dítěte a veřejný pořádek.

Na závěr se pak pokusím ve světle stávající judikatury a odborné literatury odpovědět na otázku – Musí být při určování otcovství souhlasným prohlášením vždy dodržen soulad biologického a právního otcovství? V tomto kontextu zmíním také vztah druhé zákonné domněnky k institutu osvojení.

1 Otcovství

Právní úprava pojí určování otcovství se zákonnými domněnkami, na jejichž základě je dán předpoklad, kdo je otcem dítěte. Tyto domněnky jsou vyvratitelné, z čehož je zřejmé, že účinky určeného otcovství jde za jistých, zákonem stanovených předpokladů zvrátit, a to prostřednictvím institutu popření otcovství.⁴ Aktuální právní úprava obsažená v z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je postavena na tradičních právních domněnkách, když § 776 OZ hovoří o domněnce svědčící manželovi matky dítěte, druhá právní domněnka týkající se souhlasného prohlášení je upravena v § 779 OZ a třetí domněnce, kdy k určení otcovství dochází soudním rozhodnutím je věnováno ustanovení § 783 OZ. Zahrnuta je ještě tzv. „jeden a půlta“ domněnka otcovství, která se vztahuje na případy umělého oplodnění. Popírání otcovství je upraveno v § 785 - § 793 OZ. Ekvivalentem k hmotněprávní úpravě v OZ je pak z. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Dá se říct, že koncepce domněnek ve starších právních úpravách po obsahové stránce víceméně s tou dnešní koresponduje. Rozdílnost se projevovала například v zákoně č. 946/1911 Sb., obecný zákoník občanský, který přistupoval odlišně k postavení dětí narozených v manželství a mimo něj, když je nestavil na stejnou úroveň.⁵ Od pojmu „*nemanželské dítě*“ bylo upuštěno až v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, jakožto navazujícím právním předpisu. Tímto pak došlo ke zrovnoprávnění postavení dětí.⁶ S účinností zákona č. 94/1963 Sb., o rodině se otcovství k dítěti již neuznávalo, ale určovalo. Posunem bylo také zanesení popěrného práva matky na popírání otcovství určené souhlasným prohlášením.⁷ Dle ZOR bylo otcovství dle druhé domněnky určováno za zákonných podmínek před národními výbory, které byly novelou ZOR z. č. 91/1998 Sb., nahrazeny matričními úřady. U nezletilých pak muselo dojít k souhlasnému prohlášení dle § 52 odst. 2 ZOR před soudem.⁸ Významným rozdílem oproti starším právním úpravám je u druhé domněnky také upuštění od rozhodné doby početí dítěte. Na tu již dnes není kladen důraz, což s sebou přináší úskalí v podobě možné konkurence biologického a právního otcovství.⁹

⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 213

⁵ KADLECOVÁ, Marta a kolektiv. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 137

⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Proměny soukromého práva: Nemanželská matka, nemanželské dítě*. Masarykova univerzita Brno, 2011, s. 318

⁷ KADLECOVÁ, Marta a kolektiv. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 161

⁸ SPÁČIL, Jiří. Určení a popření otcovství po novele zákona o rodině. *Bulletin advokacie*. 1998, roč. 28, č. 9, s. 31-34

⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMID, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 106-107

1.1 Otec biologický, právní a sociální

Otcovství biologické, právní i sociální značí jednotlivé formy rodičovství.¹⁰ V běžném životě tyto instituty příliš nerozlišujeme, v právu má však každý z nich odlišný význam a s ním i spojená práva a povinnosti. Králíčková v souvislosti s rozdíly těchto pojmů poukazuje na to, že je třeba cítit blaho rodičů a dětí, a pokud je třeba, právní rodičovství by mělo ustoupit potřebám a zájmům daných osob.¹¹ K tomuto odlišnému pojetí otcovství z pohledu sociologického a právního se již několikrát vyjadřoval i ESLP, jež se taktéž přiklání k názoru, že právní domněnky by měly ustoupit tomu, jaký je skutečný stav zejména za účelem ochrany rodinného života. Důležité ale zároveň je, aby nebyl opomenut nejlepší zájem dítěte.¹²

A kdo se tedy rozumí otcem biologickým, právním a sociálním? Biologické otcovství bývá v poslední době nahrazováno pojmem otcovství genetické, neboť s ohledem na vývoj medicíny ke vzniku genetického rodičovství nemusí dojít pouze souloží, resp. to, jak dojde k oplodnění zde nehraje roli.¹³ Jako biologický rodič je totiž označován „*poskytovatel genetického materiálu*“.¹⁴ S biologickým otcovstvím souvisí také pojem domnělý, putativní otec. Tímto je muž, který je přesvědčen o tom, že je zploditelem dítěte, ale není určen jako právní otec, ačkoliv by měl na sladění otcovství biologického a právního zájem.¹⁵ K tomuto pojmu zastávají právní úpravy napříč státy rozdílné názory. Někde putativnímu otci náleží legitimace v řízení o určení a popření otcovství, v některých státech mu není vůbec přiznána. S ohledem na tyto protichůdné postoje zakotvil ESLP doktrínu „*margin of appreciation*,” která říká, že je potřeba vycházet především z nejlepšího zájmu dítěte a dle něj posuzovat, zda má být umožněno budování vztahu mezi biologickým otcem a dítětem. Putativní otec by ale neměl být úplně odstráněn ze života dítěte, jestliže se to nepříčí s jeho nejlepším zájmem, a proto doktrína poukazuje na jiné způsoby uchování práv tohoto muže realizované například formou práva na styk s dítětem. Tímto směrem se vydává i naše právní úprava, a to v kontextu s § 927 OZ, který zakotvuje právo osoby příbuzné (blízce i vzdáleně), ale i společensky blízké se s dítětem stýkat, pokud je mezi nimi citová vazba a přerušení spojení by se u dítěte negativně odráželo.¹⁶ Pokud zákonodárce o určitém muži mluví jako o otci dítěte, myslí tím

¹⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 208

¹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Práva putativního otce aneb být či nebýt*. [online]. law.muni.cz [cit. 27.10.2020]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/KralickovaZdenka.pdf

¹² Bruncko, Stanislav. *Kde se v zákoně skrývá biologický nebo sociální rodič?* [online]. law.muni.cz [cit. 25.10.2020]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/BrunckoStanislav.pdf

¹³ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 849

¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

¹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Práva putativního otce aneb být či nebýt*. [online]. law.muni.cz [cit. 27.10.2020]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/KralickovaZdenka.pdf

¹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 950

otcovství právní. Jinak jej můžeme definovat jako muže, jemuž svědčí zákonná domněnka nebo bývá taktéž užíváno označení matrikový otec. Stane-li se muž právním otcem, vznikají mu tím práva a povinnosti ve vztahu k dítěti. Zejména se stává nositelem rodičovské odpovědnosti.¹⁷ Žije-li s dítětem člověk, jemuž nenáleží rodičovství právní ani biologické, hovoříme o rodičovství sociálním. Typickým případem je situace, kdy si matka dítěte najde nového partnera, a ten pak zastává pozici otce se vším všudy, stará se o něj, žíví jej. Důvodová zpráva k OZ zmiňuje postavení sociálního otce pouze u § 855. Toto ustanovení umožňující podílet se na výchově dítěte je obdobou § 33 ZOR, kde bylo kromě dnešního požadavku soužití ve společné domácnosti potřeba i manželství daného muže a matky dítěte. Pokud by ale došlo k ukončení takového vztahu a matka by si, na rozdíl od muže zastávajícího pozici sociálního rodiče, nepřála další udržování kontaktu tohoto muže se svým dítětem, vyvstává otázka, zda má i přes nevoli matky na dítě nějaký nárok. Postavení sociálního rodiče je dle Bruncka skryto pod institutem „osoby blízké.“ Proto je stejně jako v případě putativního otce i zde zachování kontaktu s dítětem zakotveno především v § 927 OZ, podle kterého je právo styku připuštěno nejen osobám příbuzným, ale i společensky blízkým, je-li to v souladu se zájmem dítěte.¹⁸

Ačkoliv má daná osoba¹⁹ při posuzování míry styku s dítětem dle daného ustanovení slabší postavení, než pokud by se jednalo o rozhodování styku rodiče, veřejný ochránce práv poznamenal, že ani tyto osoby nelze úplně vyloučit ze života dítěte.²⁰ S tímto poznatkem souhlasím, nicméně dle mého názoru musí být při posuzování možného styku s dítětem dle § 927 OZ kladen důraz skutečně a primárně na citovou vazbu mezi danou osobou a dítětem. Nelze odporovat faktu, že například právě putativní otec má dle české právní úpravy značně omezené možnosti, především kvůli absenci popěrného práva na popření otcovství, nicméně smyslem § 927 OZ není jakési zautomatizované umožnění styku s dítětem v případech, kdy osobě nenáleží práva právního rodiče. V případě putativního otce proto považuji za důležité, aby soud zkoumal již samotnou existenci citového pouta. U sociálního rodiče platí totéž, nicméně zde považuji situaci za jednodušší v tom smyslu, že pokud muž po nějakou dobu zastával pozici sociálního rodiče, určité citové pouto mezi ním a dítětem zde vytvořeno dozajista bude. Předmětem zkoumání pak nemusí být primárně samotná existence citového pouta jako o putativního otce, ale pozornost by měla být věnována právě důsledkům možného zpretrhání těchto vazeb ve vztahu k dítěti.

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 171

¹⁸ Bruncko, Stanislav. *Kde se v zákoně skrývá biologický nebo sociální rodič?* [online]. law.muni.cz [cit. 25.10.2020]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodivcovstvi/BrunckoStanislav.pdf

¹⁹ ať už jde o putativního otce či sociálního rodiče

²⁰ Sborník stanovisek č. 16. Rodina a dítě. [online]. ochrance.cz [cit. 21. 11. 2020]. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf

2 Konverze první právní domněnky ve druhou

2.1 Obecně ke konverzi domněnek

Kromě tradičních tří právních domněnek obsahuje současná právní úprava ještě další ustanovení věnující se určování otcovství, a to konkrétně v § 777 OZ, který je nazýván jako tzv. konverze první zákonné domněnky ve druhou. Toto ustanovení dopadá na situace, kdy se dítě narodí v mezidobí zahájení řízení o rozvod manželství, příp. prohlášení manželství za neplatné a zároveň dojde před soudem k souhlasnému prohlášení o otcovství jiného muže, než je manžel matky dítěte, připojí-li se k tomuto prohlášení kromě daného muže také matrikový otec a matka.

Na rozdíl od hlubokých historických kořenů domněnek otcovství bylo ustanovení, do jisté míry odpovídající dnešní podobě konverze, zákonodárcem přidáno až novelou ZOR provedenou z. č. 91/1998 Sb., a to v § 58 odst. 1 věta druhá. Tímto ustanovením bylo umožněno vyloučení otcovství manžela matky dítěte za stanovených podmínek, jimiž se rozumí učinění souhlasného prohlášení o otcovství jiného muže, jehož součástí byl kromě tohoto muže také manžel matky dítěte a samotná matka. Druhou podmínkou pak bylo, že se dítě muselo narodit do třístého dne po rozvodu manželství. Z dikce zákona přímo plyne, že k tomuto prohlášení docházelo v rámci řízení o popření otcovství. Účelem mělo být především předejití dokazování, které s sebou nese značné náklady, neboť pokud se byli matka, její manžel i muž, který o sobě tvrdil, že je otcem dítěte, schopni dohodnout o otcovství, bylo znalecké dokazování možná až nadbytečným. Naopak pokud měl soud pochybnosti, bylo s ohledem na vázanost zásadou vyšetřovací jeho povinností v dokazování pokračovat. Ačkoliv zákon přímo nestanovil, co má být v prohlášení obsaženo, Spáčil dovozuje, že ono prohlášení dokládá, že k souloži nedošlo v rozhodné době mezi matkou a jejím manželem, ale mezi matkou dítěte a mužem, jenž o sobě tvrdí, že je otcem. Prohlášení podle tohoto ustanovení se lišilo od souhlasného prohlášení dle druhé domněnky podle § 52 ZOR, neboť na rozdíl od určení otcovství dle druhé právní domněnky v tomto případě prohlášení bylo činěno v rámci řízení o popření otcovství. Samo o sobě tudíž nemířilo k určení otcovství. To bylo možné až na základě pravomocného rozsudku o popření otcovství.²¹ Absence sloučení těchto řízení byla později považována za nedostatek v právní úpravě. Ustanovení § 58 odst. 1 ZOR totiž nijak nezaručovalo, že k následnému určení otcovství zainteresovanými osobami skutečně dojde, což znamenalo stav nejistoty zejména pro dítě. Tomuto nedostatku by mělo dostát právě ustanovení § 777 OZ, které v sobě již zahrnuje kromě popření otcovství manžela matky dítěte také následné určení otcovství muže, jenž se na souhlasném prohlášení podílel.²² Této modifikaci právní úpravy

²¹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 284

²² ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 881-882

oproti ZOR kvitují, neboť podstatou konverze je primárně možnost zjednodušené cesty prolomení domněnky otcovství manžela matky dítěte. Právní úprava v ZOR však, dle mého názoru, dostála této možnosti jen z poloviny právě kvůli nejistotě ohledně následného určení otcovství souhlasným prohlášením, neboť se domnívám, že pouhým popřením otcovství není zcela naplněna podstata konverze domněnek.

K tomu, aby bylo možné využít ustanovení o konverzi právních domněnek dle § 777 OZ je nutné naplnění několika předpokladů. Stěžejní roli zde hraje pevně stanovená doba, ve které se dítě musí narodit, tj. „*mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třicátým dnem po rozvodu manželství.*“ Z uvedeného lze dovodit, že předpokladem tedy je i samotné zahájení řízení o rozvod (příp. prohlášení manželství za neplatné) vč. pravomocného rozhodnutí, kterým je návrhu vyhověno. Dříve k určení otcovství dojít nemůže. Ustanovení § 777 OZ nelze aplikovat, je-li důvodem zániku manželství smrt manžela nebo prohlášení za mrtvého, ani stane-li se tak až v průběhu řízení o rozvod či prohlášení manželství za neplatné. Pokud by se dítě narodilo již před podáním návrhu na zahájení těchto řízení, konverze není možné využít a k případnému popření otcovství by muselo dojít klasickým způsobem dle § 785 an. OZ. Předpokladem aplikace ustanovení o konverzi domněnek je také dodržení stanovené lhůty, ve které je nutné podat návrh na zahájení řízení o popření a určení otcovství k dítěti. Musí tak být učiněno do jednoho roku od narození dítěte. Tato prekluzivní lhůta se váže toliko k podání návrhu na zahájení řízení, nikoliv k samotnému popření a určení otcovství, neboť to je navázáno na pravomocné ukončení řízení o rozvod manželství (příp. prohlášení manželství za neplatné) a zároveň zohledňuje možné prodloužení řízení o rozvod. Vedle toho běží matrikovým rodičům i jejich popěrná lhůta pro možné popření otcovství dle § 785 an. OZ.²³ Pokud je ale nejdříve podán návrh dle § 777 OZ, nedochází ke stavění popěrných lhůt. K zamezení možného zneužití situace, kdy rodič podá návrh dle § 777 OZ, následně ale nedojde k prohlášení o určení otcovství a zároveň je již zmeškána popěrná lhůta pro popření otcovství, je v praxi využíván dvojnásobný návrh, tzn. návrh podaný dle § 777 OZ současně s návrhem dle § 785 an. OZ. Konečně je předpokladem aplikace konverze domněnek také samotné prohlášení bývalého manžela matky a muže, jenž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. K těmto prohlášením se musí připojit matka dítěte.²⁴

²³ u matky běží šestiměsíční lhůta od narození dítěte, u otce pak šest měsíců od okamžiku zakládajícího pochybnost otcovství (subjektivní), nejpозději do šesti let od narození dítěte (objektivní)

²⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975.* 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 882-884

2.2 Procesní aspekty

V řízení o otcovství na základě § 777 OZ se postupuje dle procesního ustanovení obsaženého v § 416 ZŘS. Jedná se o návrhové řízení specifické povahy, neboť je v něm spjata jednak řízení o popření otcovství, ale zároveň také řízení o určení otcovství k dítěti. Součástí je dvojí prohlášení, přičemž první pochází ze strany manžela matky dítěte, který tímto popírá otcovství k dítěti, druhým je pak prohlášení muže, který naopak sděluje, že je rodičem dítěte. K oběma prohlášením se musí připojit také matka. Dle důvodové zprávy k OZ soud přijetím prohlášení validuje, že se jedná o svobodné projevy vůle zúčastněných osob a prohlášení odpovídají skutečnosti. Tím ze strany soudu dochází k tzv. vrchnostenskému dobrozdání. Řízení o určení otcovství tímto způsobem a rozvod jsou samostatná řízení, ke každému se podává návrh zvlášť. Jejich provázanost se projevuje až v souvislosti s pravomocným rozhodnutím, protože otázka otcovství může být vyřešena nejdříve den následující po nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.²⁵ Podání návrhu jako takového před rozvedením manželství možné je, samotné prohlášení však do právní moci rozsudku o rozvodu či prohlášení manželství za neplatné není relevantní. To znamená, že v dané situaci by soud musel dle § 416 odst. 3 ZŘS řízení o otcovství přerušit do doby nabytí právní moci rozhodnutí, a pokud by k rozvodu či prohlášení manželství za neplatné vůbec nedošlo, je na místě paternitní řízení zastavit.²⁶ Účinků prohlášení nabývá sdělením soudu směřovaném k příslušnému matričnímu úřadu, který je tímto sdělením vázán.²⁷

Účastníky řízení jsou matka dítěte, matrikový a domnělý otec. Sporným se v tomto řízení jeví postavení dítěte, protože zákonodárce se k němu nijak blíže nevyjadřuje. Králíčková dítě zastoupené kolizním opatrovníkem bezesporu za účastníka řízení považuje.²⁸ Ke stejnému názoru je nakloněna i Šínová, jelikož v daném řízení dochází k neopominutelnému zásahu do statusových poměrů dítěte. Pro účast dítěte na řízení svědčí také fakt, že oproti řízení dle § 415 ZŘS, které je spojeno s druhou domněnkou otcovství dle § 779 OZ, dochází k zásahu do již vzniklého statusu dítěte. V paternitních řízeních je zohledňován především nejlepší zájem dítěte. Pro jeho ochranu před možnou kolizí zájmů ze strany rodičů jakožto účastníků řízení mu musí být jmenován kolizní opatrovník, kterým soud jmenuje pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Protože se v tomto řízení nevydává meritorní rozhodnutí, je v odůvodněných případech možno bránit dítě

²⁵ Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

²⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 129-130

²⁷ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a vyživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 46-47

²⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 533

zejména skrze cestu popření otcovství v řízení zahájeném z moci úřední dle § 793 OZ.²⁹ K těmto názorům se přikláním, neboť si myslím, že dítě by bezpochyby účastníkem řízení být mělo. Za velmi silný argument považuji samotnou skutečnost, že souhlasným prohlášením dle § 777 OZ dochází k zásahu do již jednou určeného otcovství a pakliže má být reflektován nejlepší zájem dítěte, je jeho účastenství více než nutné, protože změna otce se dotkne nejvíce právě dítěte.

Řízení dle § 416 ZŘS bývá označováno jako zjednodušené.³⁰ Je tomu tak zejména proto, že soud de facto pouze přijímá souhlasné prohlášení, dokazování však již neprovádí. Nejasnou se tak jeví i otázka, zda je nutné nařizovat k takovému řízení jednání. V některých případech bývá soudem nařizován jiný soudní rok. S ohledem na charakter ustanovení § 18 ZŘS se tento krok jeví vhodným a je považován za dostačující právě kvůli specifčnosti tohoto řízení a absenci dokazování. Jak již bylo zmíněno, v řízení není vydáváno rozhodnutí ve věci samé, sepisuje se pouze protokol, který je následně předán matričnímu úřadu, v jehož knize narození je dítě již zapsáno. Jestliže bylo řízení zahájeno na základě dvojího návrhu, je nutno také dle § 424 ZŘS zastavit řízení o popření otcovství zahájeného návrhem dle § 785 an. OZ.³¹

2.3 Vztah druhé domněnky a konverze

Oba tyto instituty jsou si blízké, neboť vychází ze stejné podstaty, kterou je určení otcovství, resp. zajištění souladu biologického a právního rodičovství na základě souhlasného prohlášení. Při určování otcovství dle § 777 OZ se užije ustanovení vztahujících se ke druhé domněnce otcovství ohledně náležitostí prohlášení, ale také v situacích, kdy jsou účastníky řízení jakožto subjekty prohlášení nezletilci nebo osoby zletilé omezené ve svéprávnosti. Protože je nezbytné, aby se k prohlášení připojila i matka dítěte, platí i zde ustanovení § 781 OZ, které vylučuje daný způsob určení otcovství, trpí-li matka duševní poruchou, kvůli které není s to posoudit význam takového právního jednání.³²

Naopak nejvýznamnější rozdíl lze nalézt v důsledcích takto určených otcovství. Je-li postupováno dle druhé domněnky, výsledkem je založení statusového poměru mezi otcem a dítětem. Při postupu podle § 777 OZ dochází k zásahu do vzniklého statusu dítěte, které již právního otce má. Souhlasným prohlášením je pak tento stav upraven a dítěti je vydán nový rodný

²⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 888

³⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 129

³¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 888-889

³² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 532

list, v němž je na místo bývalého manžela matky dítěte zapsán dosud domnělý otec.³³ Kromě tohoto zásadního rozdílu lze nalézt odlišnosti také například ve způsobu prohlášení. U druhé domněnky lze prohlášení dostat před matričním úřadem či před soudem. Podle daného ustanovení probíhá řízení pouze před soudem. To by však mohlo být s ohledem na připravovanou novelu OZ překonáno umožněním realizace určování otcovství dle § 777 OZ i před matričními úřady. Toto osobně považuji za cestu správným směrem, protože jak bylo výše uvedeno, v rámci řízení nedochází k žádnému dokazování ani vydání rozhodnutí a soudy zde de facto zastávají spíše roli prostředníka mezi osobami činící souhlasné prohlášení a matričním úřadem. Jestliže můžou matriční úřady přijímat souhlasné prohlášení u otcovství určeného druhou domněnkou, tím spíše by tuto možnost měly mít i v případech dle § 777 OZ. Zároveň se však přikláním k důvodové zprávě k předkládanému návrhu, dle které by soudy neměly být v těchto případech vyloučeny úplně, ale stejně jako u druhé domněnky by mohly figurovat pouze u případů vyžadujících kvalifikovanější zkoumání projevů vůle, tzn. u osob nezletilých a omezených ve svéprávnosti.³⁴

S ohledem na velmi úzkou možnost využití konverze domněnek považuji za vhodné také navrhované rozšíření použitelnosti § 777 OZ. Výsledkem by pak byla skutečnost, že k překonání první domněnky manželství nemusí dojít pouze narodí-li se dítě v mezidobí zahájení rozvodového řízení a třístým dnem po rozvodu, ale dle návrhu by byla rozhodná doba počítána již od „uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství či jeho prohlášení za neplatné.“ Jak ostatně plyne ze samotné důvodové zprávy k připravované novele, cílem je zajištění souladu biologického a právního otcovství, je proto na místě snaha o jeho dosažení co nejvhodnějším a nejrychlejším způsobem.³⁵

³³ Tamtéž s. 534

³⁴ Důvodová zpráva-Sněmovní tisk 593/0. Část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

³⁵ Tamtéž

3 Určování otcovství druhou domněnkou

3.1 Obecně k uplatnění domněnky

„Nedojde-li k určení otcovství podle § 776, 777 nebo 778, má se za to, že otcem je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže.“³⁶

K určení otcovství dle druhé zákonné domněnky nedochází na rozdíl od první právní domněnky ex lege, nýbrž na základě souhlasného prohlášení. Toto bývá charakterizováno jako dva jednostranné projevy vůle, které musí naplňovat zákonem stanovené znaky a také se ve svém obsahu musí shodovat.³⁷ Souhlasné prohlášení o určení otcovství lze učinit dvojím způsobem, a to před matričním úřadem a před soudem, přičemž každá z těchto forem je spjata s určitými specifiky. Přímo ze zákonných ustanovení § 779 odst. 2 a § 780 OZ plyne, že před soudem musí učinit toto prohlášení osoby nezletilé, které nejsou plně svéprávné a osoby zletilé, jejichž svéprávnost je omezena. Dle výkladu těchto ustanovení lze a contrario dovést, že před matričním úřadem prohlášení přísluší osobám zletilým, které nejsou omezeny ve svéprávnosti.

Druhá domněnka otcovství je postavena na dobrovolnosti, neboť je jen na matce a muži, jenž se má stát právním otcem, jestli k souhlasnému prohlášení přistoupí či nikoliv. O tom svědčí také fakt, že při určování otcovství druhou domněnkou nedochází k dokazování, zda došlo v rozhodnou dobu mezi matkou a daným mužem k souloži,³⁸ dokonce není vyžadováno ani společné soužití matky a tohoto muže.³⁹ V popředí totiž stojí vůle stát se právním otcem dítěte⁴⁰ a k určení otcovství tak dochází toliko „aktivním právním jednáním muže, který si přeje být zapsán jako otec dítěte.“⁴¹ Souhlasné prohlášení jakožto jednostranná právní jednání učiněná ze strany matky a muže, jenž se má stát právním otcem dítěte se považují s odkazem na § 782 OZ za zvláštní projev vůle. Tuto zvláštní povahu lze nalézat zejména v důsledcích prohlášení, když dochází ke vzniku statusového poměru mezi dítětem a otcem. Takto vzniklý vztah je nepochybně významným zásahem do života obou zúčastněných, je proto více než žádoucí, aby tak činili osobně, což mj. přímo plyne z § 779 odst. 2 OZ.⁴² Zákonodárce u § 52 ZOR, jenž byl obdobou stávajícího § 779 OZ nestanovil povinnost, že by muselo k souhlasnému prohlášení docházet výlučně oběma rodiči

³⁶ § 779 odst. 1 věta první OZ

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 168

³⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 898

³⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 167

⁴⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 899

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2756/18

⁴² FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 297

současně,⁴³ tento požadavek nenajdeme ani ve stávající právní úpravě. Lze však předpokládat, že se matka i muž ve většině případů dostaví k matričnímu úřadu společně. Pokud by tomu tak přeci jen nebylo, nemělo by to jít, dle mého názoru, rodičům k tíži, protože jak je uvedeno výše, důležité je především dosažení shody o obsahu obou projevů vůle a té může být dosaženo i tehdy, pokud prohlášení učiní rodiče např. den po sobě. I přes tuto možnost ale považuji za nejvhodnější postup, kdy prohlášení učiní rodiče současně, a to především s ohledem na povahu věci.

Jak již bylo zmíněno, určením otcovství se dostává vzniku statusového poměru, jenž je spjat s řadou práv a povinností mj. zahrnutých do rodičovské odpovědnosti⁴⁴ dle § 858, resp. § 865 an. OZ. Se zřetelem na závažnost problematiky určování otcovství a s tím spjaté důsledky ÚS judikoval, že souhlasné prohlášení není možné zpochybňovat jen z důvodu případného rozchodu rodičů, zvláště v situacích, kdy již při samotném určování panují pochybnosti o biologickém otcovství daného muže.⁴⁵ S tím souvisí problematika souladu biologického a právního otcovství jakožto hlavního účelu sledovaného druhou domněnkou. Případům, kdy dochází k souhlasnému prohlášení matkou a mužem, který není biologickým otcem dítěte, se úplně vyhnout nelze. Naše právní úprava totiž nezakotvuje povinnost příslušných orgánů veřejné moci zjišťovat, zda je daný muž biologickým otcem dítěte, což je rozdíl oproti některým zahraničním právním úpravám, které k souhlasnému prohlášení vyžadují znalecký posudek z oblasti genetiky. Matriky ani soudy u nás nejsou oprávněny zkoumat ani např. otázky etnického rázu, či zda je mezi dítětem a daným mužem dostatečný věkový rozdíl na to, aby bylo otcovství v daném případě vůbec reálné.⁴⁶ Otázkou pak zůstává, jestli není tato volnost a dobrovolnost samotného souhlasného prohlášení v některých případech spíše na škodu. Myslím si, že někdy může být tento nesoulad spíše žádoucí, neboť si lze představit situaci, kdy biologický otec dítěte není znám či o něj nejeví zájem, kdežto druhý muž dítě vychovává a zastává tak roli sociálního rodiče bez ohledu na to, zda je současně i rodičem biologickým. Velmi snadno ale může dojít ke zneužívání domněnky spočívajícím zejména ve vědomém obcházení biologického otce dítěte, který by jinak měl o svého potomka upřímný zájem. Je však nutno zmínit, že volnost u druhé domněnky není absolutní. Jsou-li o takto určeném otcovství pochybnosti, resp. je-li vyloučeno, že by daný muž byl otcem dítěte, umožňuje zákonodárce otcovství založené druhou domněnkou popřít dle § 790 a § 791 OZ. V případě zneužití souhlasného prohlášení je zakotvena také možnost popřít otcovství v řízení zahájeném

⁴³ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 258

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 171

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2756/18

⁴⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 214

z moci úřední, a to dle § 793 OZ. Pokud by však rodiče provázela pochybnost již před samotným učiněním souhlasného prohlášení, je namístě užití třetí domněnky dle § 783 OZ. Soud tak určí otcovství zcela najisto, o čemž svědčí i nemožnost následného popření otcovství.⁴⁷

Zákonodárce v § 779 odst. 1 věta druhá OZ umožňuje dostát určení otcovství souhlasným prohlášením nejen po narození dítěte, ale i k dítěti sice nenarozenému, nýbrž již počatému, tedy k nasciturovi. To znamená, že pro druhou domněnku není mezníkem pouze narození dítěte, tak jak plyne ze znění § 776 OZ upravujícího první domněnku otcovství svědčící manželovi matky dítěte, ale podstatnou roli může hrát také samotné početí. Stejně jako u § 53 ZOR, který umožňoval souhlasné prohlášení o otcovství nenarozeného dítěte i dnes lze užít výkladu, podle něž je v těchto situacích zapotřebí prokázat matčino těhotenství, v opačném případě by totiž šlo o předčasné prohlášení, které by nemělo za následek určení otcovství.⁴⁸ Otázkou také je, kdy prohlášení o otcovství k dosud nenarozenému dítěti nabývá účinnosti. Obecně platí, že mezníkem je až okamžik narození dítěte.⁴⁹ Toto mi ale přijde poněkud nešťastné spojení. Domnívám se totiž, že pokud by do narození dítěte nemělo být souhlasné prohlášení spojováno s jakýmkoliv právním účinkem, mohla by se jevit samotná možnost určení otcovství k nasciturovi v některých případech až minoucí se účinkem. Příkladím se proto k Šínové, která kromě jazykového výkladu ustanovení poukazuje také na to, že byť status mezi otcem a potomkem vzniká až samotným narozením, mohou nastat již dříve situace, kdy je třeba chránit práva dítěte nebo naopak účinnost souhlasného prohlášení by mohla být vyžadována pro vyřízení úředních záležitostí rodiče či uplatnění jeho práv. Stanovení účinnosti již samotným učiněním souhlasného prohlášení by také posílilo postavení otce pokud by se dítě nenarodilo živé, neboť takto při spojení účinnosti s narozením dítěte, nemá otec svá potenciální práva jak uplatnit.⁵⁰ Argument pro to, aby bylo prohlášení vázáno účinky již jeho učiněním nalézám i ve skutečnosti, že takový projev vůle nelze odvolat, a to ani jestliže by k němu došlo před narozením dítěte.⁵¹ Protože pokud nelze prohlášení jen tak lehce vzít zpět⁵² a je učiněno tzv. napevno, mělo by být, dle mého názoru, myšleno i na možnosti uplatnění práv otce nascitura, která mu náleží.

V neposlední řadě je třeba zaměřit se také na postavení samotného dítěte, kterého se souhlasné prohlášení týká. Důvodová zpráva k § 779 OZ předestírá potřebu ochrany práv dítěte (i

⁴⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 931

⁴⁸ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 259

⁴⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 903

⁵⁰ Tamtéž 904-905

⁵¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 542

⁵² toto by muselo být řešeno až v rámci popření otcovství, případně zneplatnění souhlasného prohlášení

dosud nenarozeného), které má být dosaženo mj. jmenováním opatrovníka dítěte v řízení o otcovství či umožněním dítěte vyjádřit se.⁵³ V zákoně už pak oporu těchto tvrzení nenajdeme. Dítěti totiž fakticky (stejně jako u konverze domněnek) nenáleží jakákoliv participace na souhlasném prohlášení. Pakliže má být v popředí ochrana zájmu dítěte, zůstává otázkou, proč dítěti (ani plně svéprávnému) nepřísluší vyjádřit svůj názor k takovému prohlášení a není mu přiznáno ani popěrné právo a tím šance chránit svá práva, jež vychází z Úmluvy.⁵⁴ Zejména s ohledem na fakt, že druhá domněnka otcovství je postavena především na dobrovolnosti rodičů, a tím do jisté míry i omezenější ingerenci soudu či matrik, mám za to, že by dítě mělo mít prostor se k souhlasnému prohlášení taktéž vyjádřit. Myslím si totiž, že s nynějším postavením dítěte by mohlo v nejzazších případech dojít až k jeho obcházení, což je jednoznačně v rozporu s tím, kolem čeho se paternitní řízení obecně točí, a to je nejlepší zájem dítěte.

Jedním z předpokladů druhé domněnky je, že k souhlasnému prohlášení má dojít ze strany muže, jenž se má stát matrikovým otcem, ale také matky dítěte. Její postavení, resp. způsobilost k prohlášení upravuje § 781 OZ. Dle tohoto ustanovení není možné užít druhé domněnky, trpí-li matka duševní poruchou, která ji omezuje ve schopnosti posoudit význam prohlášení nebo existuje-li těžko překonatelná překážka bránící opatření prohlášení. Právní úprava dle ZOR se taktéž zabývala způsobilostí matky, ovšem přesně naopak. Dle § 52 odst. 3 ZOR bylo v takových případech možné matčin souhlas jednoduše vynechat a dostačujícím bylo pouze prohlášení otce dítěte. Takový postup byl však oprávněně kritizován, neboť de facto umožňoval zneužití domněnky, když se muž vědomě nechal zapsat jako matrikový otec dítěte, aniž by byl i biologickým otcem a cíleně tak obcházel matku dítěte, která by jinak k souhlasnému prohlášení nepřistoupila.⁵⁵ S ohledem na uvedené lze proto považovat za příhodnější stávající pojetí § 781 OZ, které užití druhé domněnky zakazuje, nelze-li matčina připojení k souhlasnému prohlášení dostat. Pochybnosti naopak budí skutečnost, že dané ustanovení je vztaženo pouze na matku, nikoliv na otce. Dle § 780 OZ může být v odůvodněných případech jmenován osobě omezené ve svéprávnosti opatrovník, u matky se však bez ohledu na její svéprávnost užije § 781 OZ. Svoboda tento postup zdůvodňuje významným postavením matky, když není namíste její zastoupení opatrovníkem.⁵⁶ V tomto tvrzení však shledávám pochybnosti. Oba rodiče mají mít stejné postavení, neboť v životě dítěte hrají stejně významnou roli. Domnívám se proto, že nelze nalézat

⁵³Důvodová zpráva k NOZ [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁵⁴ ŠINOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 911

⁵⁵ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 256-257

⁵⁶ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 37

rozumné důvody pro rozdílné přístupy ke způsobilosti matky a otce dítěte. Ani zákonodárce se nijak blíže k otci, který by se nacházel v obdobné situaci jako matka dle § 781 OZ nevyjadřuje, ba dokonce tuto rozdílnost ani nijak nezdůvodňuje. Přikláním se proto k Frintové, která uvádí, že je i přes nejednoznačnou formulaci zákona zřejmé, že taktéž v případě stížení otce duševní poruchou bránící v souhlasném prohlášení, příp. existenci těžko překonatelné překážky, nebude možné druhé domněnky užít a otcovství by tak muselo být určeno třetí domněnkou, tzn. soudním rozhodnutím dle § 783 OZ.⁵⁷ S tímto postupem souhlasím, protože v každém případě je především nutno chránit dítě, jehož se souhlasné prohlášení dotýká a právě třetí domněnka je jakousi pojistkou pro situace, ve kterých dochází k jakýmkoliv pochybnostem, které by později mohly vyvolat negativní důsledky na straně dítěte.

3.2 Souhlasné prohlášení učiněné před matričním úřadem

Přijetí souhlasného prohlášení matričním úřadem se řídí primárně z. č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu a příjmení. Určení otcovství se zapisuje do matriční knihy dle § 5 odst. 1 ZM.⁵⁸ Matriční knihy jsou řazeny mezi veřejné listiny, u nichž platí zákonný předpoklad pravdivosti. Na tomto místě je nutno upozornit, že zápis do knihy narození sám o sobě otcovství neurčuje. Důležité je souhlasné prohlášení, které rodiče předloží matričnímu úřadu a na jeho základě teprve dochází k zápisu do matriční knihy. Tento zápis je deklaratorní povahy a do knihy narození pouze přenáší to, co je obsahem souhlasného prohlášení.⁵⁹

Místní příslušnost matričního úřadu k přijetí souhlasného prohlášení není ZM nijak upravena. K tomuto se již vyjádřil i veřejný ochránce práv, jenž poukázal na nesprávná tvrzení o tom, že příslušnost matričního úřadu by se měla posuzovat podle místa trvalého pobytu otce nebo dle obecného pravidla určování místní příslušnosti, tzn. místa narození dítěte. Z vyjádření VOP lze dovodit, že pokud se matka a muž, jenž se považuje za otce dítěte, rozhodnou užít k určení otcovství druhé zákonné domněnky, můžou k tomu využít matričního úřadu, kterého sami chtějí.⁶⁰ Je třeba zmínit i znění připravované novely ZM, dle které lze již volnost výběru matričního úřadu dovodit snadněji. V ustanovení § 16 ZM by totiž měla být zakotvena povinnost matričního úřadu

⁵⁷ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s 301-302

⁵⁸ Konkrétně jde podle § 1 odst. 2 písm. b) ZM o knihu narození

⁵⁹ ŠINOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech.* 1. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 210

⁶⁰Sborník stanovisek č. 3. Matriční úřady. [online]. [cit. 21. 11. 2020]. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/matricni_urady.pdf

před kterým došlo k souhlasnému prohlášení učiněného k narozenému dítěti postoupit toto prohlášení tomu matričnímu úřadu, který je příslušný k zápisu narození dítěte.⁶¹

Potřebné dokumenty, které musí rodiče matričnímu úřadu doložit jsou obsaženy v § 16 odst. 3 ZM. Nezbytností je ztotožnění rodičů, dále pak jejich rodné listy. Má-li dojít k souhlasnému prohlášení až po narození dítěte, postačuje rodný list dítěte a muže, kterého se určení otcovství týká. Je-li matka dítěte rozvedená či ovdovělá, zákon požaduje doložení tohoto stavu pravomocným rozsudkem o rozvodu, úmrtním listem manžela. V případě určení otcovství k dosud nenarozenému dítěti je povinností matky prokázat, že je těhotná, k čemuž poslouží těhotenská průkazka.⁶² Součástí souhlasného prohlášení je potom i dohoda rodičů o příjmení dítěte.⁶³

Často skloňovanou otázkou v souvislosti s pravomocemi matričních úřadů je odepření přijetí souhlasného prohlášení. Možnosti matričních úřadů jsou omezené, protože ač jsou skutečně oprávněny prohlášení nepřijmout, může se tak stát pouze při nenaplnění zákonných požadavků na souhlasné prohlášení. K tomuto problému se několikrát vyjadřoval i veřejný ochránce práv. V jednom z řešených případů nepřijal matriční úřad souhlasné prohlášení z důvodu na straně matky cizinky, která nebyla schopna prokázat, že není vdaná. Toto se jí nedařilo dokázat nikoliv vlastní vinou, nýbrž proto, že v zemi odkud pocházela se žádná potvrzení nevydávají. Otcovství zde mělo být určeno k dítěti, které se narodilo taktéž v cizině. Jednalo se proto o zápis do tzv. „zvláštní matriky.“⁶⁴ VOP ve svém stanovisku konstatoval, že i u těchto zápisů je nutno posoudit splnění předpokladů prohlášení. Kontrolu provádí úřad příslušný pro vydávání osvědčení o státním občanství. Orgán veřejné moci proto správně požadoval doložení svobodného stavu matky.⁶⁵ Kromě dohlížení na plnění předpokladů VOP v tomto stanovisku poukazyval ještě na jednu důležitou věc, a tou byla skutečnost, že souhlasné prohlášení otcovství k tomuto dítěti bylo již jednou určeno v zahraničí. Správným postupem k dosažení českého rodného listu tedy nebyla cesta druhého souhlasného prohlášení před českými úřady, ale předložení prohlášení vydaného v zahraničí stvrzeného podpisem otce dítěte. VOP se přiklonil k postupu úřadu, protože je-li možné uznat i prohlášení cizího státu, je pak nadbytečné dalšího souhlasného prohlášení v České

⁶¹Sněmovní tisk 593/0, část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

⁶²ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV.* § 655-975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 900

⁶³Prohlášení o určení otcovství. [online]. mzv.cz [cit. 22.11.2020]. Dostupné na: https://www.mzv.cz/public/ce/69/1b/848486_763482_Prohlaseni_o_urceni_otcovstvi.pdf

⁶⁴§ 42 ZM

⁶⁵Stanovisko VOP ze dne 21. 11. 2006, sp. zn. 3205/2006/VOP/MV

republice.⁶⁶ Tato argumentace koresponduje s ustanovením § 16 odst. 5 ZM, který kromě nemožnosti zpětvzetí a contrario vylučuje učinění vícero souhlasných prohlášení k témuž dítěti.

Někdy dochází také k případům zneužití souhlasného prohlášení, kdy je otcovství dle § 779 OZ určeno před soudem, ale v mezidobí nabytí právní moci tohoto rozsudku dojde k dalšímu souhlasnému prohlášení k témuž dítěti, ovšem s jiným mužem. Obecně lze tento postup označit za nesprávný, neboť je z něj zřejmá snaha předejít účinkům soudního rozhodnutí. Tady právní úprava ale naráží na omezené možnosti odmítnutí souhlasného prohlášení. Matriční úřady totiž vychází z principu priority, a ačkoliv okolnosti svědčí o opaku, jako otec je zapsán muž dle souhlasného prohlášení podaného právě před nabytím právní moci druhého prohlášení. Vzhledem k tomu, že soudy s matričními úřady mezi sebou nemají povinnost informovat se o probíhajícím řízení, je v rámci připravované novely ZM velmi přínosné doplnění § 16. Toto ustanovení oproti stávajícímu nezavazuje rodiče stvrdit svým podpisem pouze skutečnost, že již nebylo určeno otcovství před jiným orgánem veřejné moci, ale také to, že o určení neprobíhá žádné řízení.⁶⁷

Nutno podotknout, že ani teď nejsou matriční úřady úplně odkloněny od ochrany před zneužitím domněnky. Nejsou-li dány důvody pro odepření přijetí prohlášení, ale je více než zřejmé, že prohlášení není činěno v zájmu dítěte,⁶⁸ může matriční úřad podat dle § 57 odst. 1 písm. a) správního řádu podnět k zahájení řízení o popření otcovství určeného daným souhlasným prohlášením dle § 793 OZ. Jako další krok je pak matričním úřadům doporučováno řízení ve věci zápisu otcovství určeného před soudem dle § 64 odst. 1 písm. c) bod 1 SŘ přerušit, protože toto prohlášení bude relevantní až poté, co dojde k popření otcovství dle § 793 OZ.⁶⁹

3.3 Souhlasné prohlášení učiněné před soudem

Jak již bylo několikrát zmíněno, k souhlasnému prohlášení dochází nejen před matričním úřadem, ale v obligatorně stanovených případech také před soudem. Těmito jsou projevy vůle osob nezletilých, které nejsou plně svéprávné a osob zletilých, jejichž svéprávnost je omezena. Řízení o určení otcovství před soudem se řídí § 415 ZŘS.

Do první skupiny, ke které se povinná forma souhlasného prohlášení u soudu vztahuje jsou osoby nezletilé, které nejsou plně svéprávné. Umožnění nezletilým určit otcovství dle druhé domněnky ve stejné podobě jako dnes přišlo až s novelou zákona o rodině. Nezletilci, jejichž svéprávnost, resp. způsobilost k takovému právnímu jednání byla posuzována v souvislosti

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Sněmovní tisk 593/0, část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

⁶⁸ Především půjde o situace, kdy daný muž nemůže být biologickým otcem dítěte.

⁶⁹ Důvodová zpráva-Sněmovní tisk 593/0, část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

s rozumovou a volní vyspělostí přiměřenou jejich věku, mohli určit otcovství před soudem. Pokud se tak stalo před matričním úřadem, jednalo se o absolutně neplatné právní jednání pro rozpor se zákonem.⁷⁰ Dnes by bylo takové právní jednání označeno jako zdánlivé.⁷¹ Toto však nelze považovat za rozdílnost názorů, ale o jakýsi posun zákonodárce, kterým byl do nového OZ účinného od roku 2014 začleněn institut zdánlivého právního jednání, který starší právní úprava neznala.⁷²

K otázce účasti rodičů nezletilých na jejich souhlasném prohlášení se vyjadřoval Spáčil, když poukázal na to, že následného schválení tohoto právního jednání není třeba. Ve skutečnosti se k tomu však příslušné orgány stavěly po svém a přivolení rodičů nezletilých často vyžadovaly.⁷³ Tento krok nelze označit přímo za špatný, protože součinnost rodičů nebyla a není zákonem nijako zakázána, ale jde spíše o nadbytečnost. Konečné slovo patří soudu, který si sám posoudí kritéria přípustnosti těchto projevů vůle, jimiž byla už dle ZOR v první řadě rozumová a volní vyspělost jedince.⁷⁴

V tento moment je třeba nahlédnout také do obecné části OZ, která se právě nezletilým osobám věnuje blíže. Relevantními jsou konkrétně ustanovení § 30 a § 31 OZ. Jestliže zákonodárce mluví o nezletilém, myslí jím osobu mladší osmnácti let. Dle § 30 OZ potom osoba nabývá plné svéprávnosti, jakmile se stává zletilou. Zákon zároveň připouští dosažení plné svéprávnosti před osmnáctým rokem, a to přiznáním svéprávnosti upravené v § 37 OZ a uzavřením manželství. Dřívější nabytí plné svéprávnosti je zároveň jakýmsi prolomením povinnosti učinit souhlasné prohlášení pouze před soudem, protože v takové situaci již nezletilému postačuje i matriční úřad.⁷⁵ Nezletilost, resp. dosažení zletilosti a nabytí plné svéprávnosti je provázáno, nikoliv však bezpodmínečně. Je proto nutné tyto instituty v určitých případech vykládat jednotlivě. Zletilost jako taková je spojena jen s dosáhnutím požadovaného věku. Naproti tomu svéprávnost se pojí se způsobilostí právně jednat. V odborné literatuře je rozlišováno několik druhů svéprávnosti. Tím prvním je plná svéprávnost, které osoba dosáhne primárně dle § 30 OZ. Někdy ale může dojít k situacím, kdy je nutné svéprávnost člověka omezit z důvodu duševní poruchy, která mu zabraňuje samostatně právně jednat. Týká se to osob zletilých, ale i nezletilých, jenž nabyli plné svéprávnosti

⁷⁰ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 256

⁷¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 542

⁷² Čuhelová Kateřina, Blažek Michal. Svěprávnost nezletilých aneb jsou pojmy opravdu tak důležité? *Soukromé právo*. 2017. roč. 5, č. 3, s. 17-20

⁷³ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 256

⁷⁴ POLIŠENSKÁ, Petra. *Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 39

⁷⁵ ŠINOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 393

před dosažením zletilosti. K omezení dochází soudním rozhodnutím. Druhým případem omezené svéprávnosti jsou pak právě nezletilí, kteří doposud nedovršili osmnáctého roku věku. Konečně také svéprávnost částečná, která se pojí se souhlasem zákonného zástupce nezletilého či soudu.⁷⁶ Tento způsob dělení zastává Šínová,⁷⁷ která částečnou svéprávnost pojímá obdobně jako Dvořák. Například Králíčková řadí částečnou svéprávnost obecně k nezletilým a omezenou pouze k osobám, jež takto omezil soud.⁷⁸ At' už se u nezletilých jedná o svéprávnost omezenou či částečnou, v konečném důsledku je nutné ji vždy posoudit podle konkrétních zákonem stanovených pravidel, která jsou obsažena v ustanovení § 31 OZ.

Toto ustanovení zakotvuje domněnku, že nezletilý dosud ne plně svéprávný „je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.“ Jinak tomu není ani při posouzení způsobilosti nezletilého k určení otcovství na základě druhé zákonné domněnky. Z hlediska postavení nezletilých osob lze rozlišovat dvojí způsob výkladu posuzování jejich svéprávnosti. Dělicím může být kritérium objektivní, kde jsou stanoveny věkové hranice, které postupně umožňují nezletilého právně jednat či kritérium subjektivní, dle kterého se posuzuje vyspělost jednotlivce přímo v konkrétním případě.⁷⁹

Současná právní úprava upřednostňuje posuzování z hlediska subjektivního. Vyzdvihována je zejména individualita každé osoby. Správně je totiž poukázáno na situace, kdy dva nezletilí stejného věku mohou být na diametrálně odlišné stupnici vyspělosti.⁸⁰ Z tohoto důvodu by se objektivní hledisko mohlo v některých případech jevit nedostačujícím. Otázka určování otcovství je velmi významnou pro rodiče i dítě, a právě s ohledem na závažnost souhlasného prohlášení, kterým dochází ke vzniku statusového poměru, je kladen důraz zejména na soud, aby řádně prověřil, zda nezletilý rozumí, kam jeho projev vůle směřuje a jaké jsou jeho dopady. Pokud by soud neměl postaveno najisto, že se nezletilý skutečně orientuje v dané situaci, měl by jej spolu s druhým rodičem odkázat na třetí domněnku otcovství, tedy na podání návrhu na určení otcovství soudním rozhodnutím. Záměrně je dodáno „s druhým rodičem,“ neboť ustanovení § 779 odst. 2 OZ se vztahuje na každou z osob podílejících se na souhlasném prohlášení o určení otcovství.

⁷⁶ Ta je však v souvislosti s druhou domněnkou irelevantní, neboť k souhlasnému prohlášení není třeba stvrzení od rodičů nezletilého – viz výše

⁷⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 350-351

⁷⁸ Čuhelová Kateřina, Blažek Michal. Svěprávnost nezletilých aneb jsou pojmy opravdu tak důležité? *Soukromé právo*. 2017. roč. 5, č. 3, s. 17-20

⁷⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 353

⁸⁰ Tamtéž s. 356-357

Potíž by neměla nastat ani v situaci, kdy jsou oba rodiče nezletilí, přičemž způsobilost každého z nich se bude posuzovat samostatně.⁸¹

Druhou skupinou osob, u kterých musí dojít k souhlasnému prohlášení před soudem, pokud tímto způsobem chtějí určit otcovství k dítěti, jsou osoby zletilé omezené ve svéprávnosti. To zakotvuje ustanovení § 780 OZ. První věta tohoto ustanovení udává obligatorní formu prohlášení před soudem. Pokud by však osoba daný způsob nedodržela a k prohlášení by došlo před matičním úřadem, následek bude stejný jako u nezletilých, kteří jsou k dané formě taktéž povinni. Takový projev vůle by byl zdánlivým právním jednáním, ke kterému se podle ustanovení § 554 OZ nepřihlíží.⁸² Toto ustanovení se týká zletilých osob, jejichž svéprávnost byla omezena soudním rozhodnutím dle § 56 OZ. K omezení svéprávnosti může (ale nemusí) dojít, pokud je osoba stížena duševní poruchou, která není jen přechodného rázu a brání této osobě obstarávat vlastní záležitosti. Dvořák také zdůrazňuje, že v odůvodněných případech může být relevantním pro posuzování také krátkodobý stav vyvolaný např. návykovými látkami či reakcí na nějakou emočně vypjatou událost.⁸³ Pakliže osoba trpí duševní poruchou, v jejímž důsledku ale nebyla omezena ve svéprávnosti, může k souhlasnému prohlášení dojít i na matrice.⁸⁴

Jestliže má dojít k souhlasnému prohlášení otcovství osobou omezenou ve svéprávnosti, je zapotřebí vycházet z rozhodnutí, kterým k omezení došlo. Protože pokud by bylo přímo výrokem rozsudku stanoveno, že je osoba omezena v právním jednání spočívajícím v souhlasném prohlášení, určení otcovství touto domněnkou automaticky odpadá. Jinak se dále postupuje dle druhé věty ustanovení § 780 OZ a schopnost právně jednat se posuzuje dle konkrétního případu. Toto ale platí pouze pro muže, který se má stát otcem dítěte, jelikož matčina způsobilost je upravena zvláště v § 781 OZ.⁸⁵ Soud, u kterého má dojít k souhlasnému prohlášení si pak sám posuzuje, zda je osoba k danému právnímu jednání způsobilá nebo bude zapotřebí opatrovníka. Svoboda se zamýšlí nad tím, jestli by mělo být užito opatrovníka, který je jmenován v rozsudku o omezení svéprávnosti nebo by měl být jmenován opatrovník přímo v řízení o souhlasném prohlášení, protože právní úprava se k tomu blíže nevyjadřuje.⁸⁶ Myslím si, že by se mělo jednat o opatrovníka jmenovaného samotným rozsudkem o omezení svéprávnosti daného muže v souladu

⁸¹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 907-908

⁸² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 547

⁸³ DVOŘÁK, Bohumil. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 442

⁸⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 913

⁸⁵ Tamtéž s. 912

⁸⁶ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 36-37

s ustanovením § 65 OZ, pokud by on sám nebyl schopen v této věci právně jednat, protože jmenování dalšího opatrovníka považují za již nadbytečné.

Otazník ale visí nad tím, proč je vůbec možnost jmenování opatrovníka k určení otcovství v tomto případě obsažena. Dle znění § 779 odst. 2 OZ má dojít k souhlasnému prohlášení osobně, což je dodrženo i u nezletilých, u kterých není dovoleno nahradit jejich projev vůle zákonným zástupcem. I přes terminologickou rozdílnost na částečnou a omezenou svéprávnost je výsledek stejný. Pokud by nebyla osoba, jenž není plně svéprávná, způsobilá k danému právnímu jednání, bude toto neplatné dle § 581 OZ. Osobní účast daných osob je požadována především kvůli dosažení primárního cíle druhé domněnky, jímž je soulad právního a biologického otcovství a jen těžko si lze představit, že má opatrovník jasný přehled o všech podrobnostech, které tento soulad skutečně zajistí.⁸⁷

Poněkud nelogickou se tedy jeví rozdílnost mezi těmito ustanoveními, když obě směřují na osoby, které nejsou plně svéprávné a v obou případech je vyžadováno osobního právního jednání. Že je zejména druhá věta § 780 OZ velmi problematická vychází i z připravované novely OZ, kterou by mělo dojít k jejímu odstranění. Z důvodové zprávy předkládaného návrhu je zřejmé, že právě z důvodu osobní povahy tohoto projevu vůle a nesourodosti posouzení způsobilosti mezi nezletilými, zletilými a § 781 OZ, který nepřipouští druhou domněnku vůbec, není-li matka k takovému právnímu jednání způsobilá, není správné, aby mohl být nahrazován jinou osobou, která nemůže mít ucelenou představu o intimních okolnostech, na kterých je založeno biologické rodičovství. Správným postupem bude, aby si soud v každém konkrétním případě posoudil, zda zletilá osoba je či není schopna souhlasného prohlášení o otcovství, a pokud by zde byly pochybnosti o její způsobilosti, měli by být rodiče odkázáni na určení otcovství dle třetí zákonné domněnky.⁸⁸ S tímto postupem nelze jinak než souhlasit. Dle mého názoru je otázka určování otcovství natolik osobní a závažnou, že by zde neměl být prostor, aby tak mohl učinit za osobu opatrovník. Jestliže zákonodárce vyžaduje, aby souhlasné prohlášení bylo učiněno osobně, tomuto požadavku je možno dostát jen učiní-li tak samotná matka či otec dítěte. Určení otcovství znamená kromě vzniku statusového poměru také vznik rodičovské odpovědnosti, považují proto za velmi důležité, aby si osoba plně uvědomovala, jaké důsledky učinění souhlasného prohlášení o otcovství obnáší.

⁸⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 548

⁸⁸ Sněmovní tisk 593/0. Část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

4 Souhlasné prohlášení v kontextu § 782 OZ

Již dlouhou dobu je propírána vzájemná provázanost souhlasných prohlášení s ustanoveními o právních jednáních. Například OZO této problematice příliš prostoru nevěnoval, když striktně stanovil, že uznání otcovství musí obsahovat vše, co má mít projev vůle jako takový. Pokud se tak nestalo, bylo možné napadení tohoto projevu vůle jako každého jiného. Možnost popření otcovství pak OZO nedovoloval. ZPR u uznání otcovství taktéž vyžadoval všechny náležitosti, které projev vůle má mít, v opačném případě bylo možné domáhat se nápravy vad projevu vůle v rámci řízení o popření otcovství. ZOR se tímto začal zabývat už trochu více, když bylo upozorněno, že řízením o popření otcovství se pojednává o otcovství, jenž už někomu náleží, resp. bylo již platně určeno a od tohoto je pak nutno odlišit situaci, kdy již k samotnému určení otcovství došlo nikoliv platným právním úkonem.⁸⁹ Zákonodárcem zakotvený § 782 OZ by měl dle důvodové zprávy vyjasnit tuto problematiku odkazem na obecná ustanovení o právním jednáních, jichž se užije, není-li u souhlasného prohlášení jakožto zvláštního projevu vůle stanoveno něco jiného. Na prohlášení tak je možné aplikovat zejména ustanovení o omylu a lsti.⁹⁰ Problém však sledávám v tom, že zákon se ke spojitosti souhlasného prohlášení s obecnými ustanoveními o právních jednáních dle § 545 an. OZ blíže nevyjadřuje. Určité pochybnosti lze mít i o možnosti užití ustanovení ohledně omylu a lsti, což demonstruje i níže uvedený případ *Causa Sabina*. Dále např. užití podmínky rozvazovací či odkládací nebo doložky času není nijak vyloučeno, dle poněkud strohé dikce § 782 OZ je tak možné předpokládat, že jsou daná ustanovení v tomto případě aplikovatelná. Jak však správně poukazuje Frintová, jen těžko si lze představovat jejich využití v reálných situacích, jelikož souhlasné prohlášení je zvláštním projevem vůle hlavně kvůli tomu, že jím dochází ke vzniku statusového poměru mezi rodičem a dítětem.⁹¹ Jeho zrušení tedy nelze navázat např. na dosažení určitého věku dítěte.

Nejasnosti s sebou nese i věta druhá § 782 OZ, dle které se lze dovolávat neplatnosti souhlasného prohlášení jen ve lhůtách stanovených pro popírání otcovství. Neplatnost má být řešena v soudním řízení,⁹² otázkou nicméně zůstává, zda by tomu tak mělo být v rámci nalézacího řízení dle OSŘ nebo jako součást řízení o popření otcovství. V přístupu Svobody, který volí dovolání se neplatnosti v řízení nalézacím a zároveň nevylučuje užití § 792 a § 793 OZ upravujících

⁸⁹ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 253

⁹⁰ Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹¹ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 303

⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 551

specifické možnosti popření otcovství,⁹³ shledávám určité pochybnosti. Pakliže by totiž měla být řešena neplatnost jen v rámci řízení dle OSŘ bez dalšího, z výkladu ustanovení § 792 a § 793 OZ nelze usuzovat, že by jich bylo možno užít i pro jiná řízení než o popírání otcovství. V této souvislosti je také nutno připomenout, že hlavním účelem určení otcovství je zajištění souladu biologického a právního otcovství, přičemž ale musí být zároveň zohledňován nejlepší zájem dítěte. Typickým pro danou situaci je případ *Causa Sabina*, kdy měl otec kvůli jazykové bariéře za to, že činí souhlasné prohlášení k přepisu vozidla, nikoliv k určení otcovství. Otec se následně žalobou domáhal určení neplatnosti tohoto prohlášení, byť biologickým otcem dítěte skutečně byl.⁹⁴ To znamená konflikt mezi zájmem dítěte a rodiče, přičemž v případě zneplatnění prohlášení by zájem rodiče nebyl takovým právním jednáním vázán převážil. Toto však v konkrétní situaci nekoresponduje s nejlepším zájmem dítěte, protože daný muž skutečně otcem dítěte byl. V konečném důsledku pak při zneplatnění dochází k narušení již vzniklého statusového poměru mezi otcem a dítětem a z tohoto důvodu je nutné při poměrování jednotlivých hodnot vzít v potaz okolnosti konkrétního případu, zejm. pak právě udržení souladu biologického otcovství s tím právním.⁹⁵ S ohledem na výše uvedené proto považuji za vhodnější přístup Šínové, která volí postup řešení neplatnosti prohlášení v rámci řízení o popření otcovství. Lépe řečeno, na danou problematiku nahlíží daleko detailněji, když vychází z německé právní úpravy rozdělující souhlasné prohlášení nikoliv dle (ne)platnosti, nýbrž dle účinnosti. Tímto způsobem pak kategorizuje řešení neplatnosti dle toho, zda došlo k naplnění předpokladů užití druhé domněnky otcovství (a tím pádem je způsobilé právním účinkům) nebo jestli je souhlasné prohlášení stíženo jinou vadou. V případě nenaplnění předpokladů je možné považovat takové prohlášení za absolutně neplatné či zdánlivé nevyžadující žádné soudní rozhodnutí, protože k neplatnosti dochází ex lege. Řízení dle OSŘ je však možné iniciovat v případě pochybností o neplatnosti prohlášení, nicméně zde neplatí omezující lhůty a § 782 OZ se tak neužije. Naopak při naplnění předpokladů (tzn. vzniklého projevu vůle) a případné existenci jiných vad prohlášení (např. právě důvodovou zprávou zmiňovaný odkaz na ustanovení o omylu, lsti) je dle zmíněného výkladu zapotřebí řešit neplatnost souhlasného prohlášení v rámci řízení o popření otcovství. Tomuto postupu pak nasvědčuje několik skutečností. Zákonodárce sice nestanovuje, o jakou neplatnost se u § 782 OZ jedná, s přihlédnutím ke shodným požadavkům na řízení o neplatnosti by však ustanovení o relativní neplatnosti plynoucích z obecné části OZ, tzn. uplatnění hmotněprávní námitky neplatnosti nebylo dost dobře možné. Námitka by se totiž současně mohla stát lehce zneužitelným nástrojem pro

⁹³ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 40-41

⁹⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 919

⁹⁵ Tamtéž s. 921

poničení již vzniklých vztahů mezi rodičem a dítětem, neboť k uplatnění není zapotřebí soudního rozhodnutí. Její využití by tak bylo čistě na úvaze rodičů.⁹⁶

Závěrem proto považuji za vhodnější cestu řešení neplatnosti souhlasného prohlášení v rámci řízení o popření otcovství (s výjimkou nenaplnění předpokladů druhé domněnky), neboť je nezbytné myslet zejména na fakt, že v těchto případech je napadán projev vůle, na jehož základě již vznikl statusový poměr otce a dítěte. Toto lze, dle mého názoru, plně reflektovat pouze v řízení o popření otcovství, kde soud bude zkoumat nejen samotnou neplatnost prohlášení, ale zohledňován bude také soulad biologického a právního otcovství. Druhou možností, tzn. řešení neplatnosti v rámci samostatného řízení, považuji za spíše až rizikovou, neboť se domnívám, že by zde mohlo dojít k situacím, kdy bude předně posuzována samotná neplatnost souhlasného prohlášení bez ohledu na vzniklý status. Tímto by pak poměrně snadno mohly být narušeny vztahy i v případech, kdy by šlo o biologického otce dítěte, aniž by byl primárně zohledňován nejlepší zájem dítěte.

⁹⁶ Tamtéž s. 924-925

5 Popírání otcovství určeného dle druhé zákonné domněnky

5.1 Obecně k popření otcovství určeného druhou domněnkou

Otcovství určené souhlasným prohlášením, které je dominantou druhé zákonné domněnky, lze za zákonem stanovených podmínek popřít. Při popírání takto určeného otcovství je nutno postupovat dle ustanovení § 790 OZ, jenž zakotvuje popěrné právo otce a dle § 791 OZ, který umožňuje podat návrh na popření otcovství také matce dítěte. Současná právní úprava odpovídá ustanovení § 61 ZOR. Matrikový otec dítěte může popřít otcovství určené souhlasným prohlášením ve lhůtě šesti měsíců od jeho určení, pokud je vyloučeno, že by byl biologickým otcem dítěte. Popěrné právo se stejně stanovenou lhůtou náleží taktéž matce dítěte. Zákonodárce, dá se říci, zohledňuje individualitu každého případu tím, že v ustanovení § 792 OZ umožňuje takto určené otcovství popírat i po marném uplynutí stanovené šestiměsíční lhůty, ovšem pouze za naplnění předpokladů, jimiž jsou zájem dítěte a veřejný pořádek. Specifickou je pak také možnost zahájit řízení o popření otcovství z moci úřední, a to dle § 793 OZ.

5.2 Popírání otcovství v popěrné lhůtě

Hlavním účelem určení otcovství dle druhé zákonné domněnky je dostat souladu otcovství právního, biologického, ale i sociálního. Jestliže je nepochybné, že tento soulad není zajištěn a právní otcovství nekoresponduje především s otcovstvím genetickým, přiznává zákon právnímu otci právo podat návrh na zahájení řízení o popření takto určeného otcovství. Slovy zákona popírat své otcovství může matrikový otec dle § 790 odst. 1 OZ tehdy „*je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte.*“ To znamená, že je zejména na muži, jenž podal návrh na popření otcovství, aby skutečnosti svědčící o vyloučení svého otcovství nejen tvrdil, ale také prokázal. Primárně je nutno osvědčit, že mezi právním otcem a matkou dítěte nedošlo v rozhodné době k souloži a že tento muž dítě nezplodil.⁹⁷ Ustanovení § 790 odst. 2 OZ potom odkazuje na shodná pravidla pro popírání otcovství s ustanovením § 785 OZ, které se věnuje popření otcovství určeného dle první zákonné domněnky. Popírání otcovství je již ze samotné logiky věci možné pouze k člověku, který je naživu, resp. je popíráno vůči dítěti i matce, příp. vůči matce či dítěti, není-li jeden z nich naživu. V případě úmrtí obou není možné tohoto práva vůbec užít a popírání otcovství tak nepřichází v úvahu. Shodně je upraveno také ustanovení opatrovníka, jestliže není oprávněná osoba schopna učinit popření sama, protože je omezena ve svéprávnosti.⁹⁸

⁹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 586

⁹⁸ § 785 odst. 1, 2 OZ

Dle § 791 OZ náleží právo na popření otcovství také matce dítěte. Toto bývá často rozporováno, jelikož matka je považována za tu, která by neměla mít o tom, kdo je otcem jejího dítěte pochyb.⁹⁹ O tomto tvrzení lze důvodně pochybovat, neboť je možné představit si situaci, kdy má matka v rozhodné době poměr s více muži, přičemž jen jeden z nich je jejím partnerem. Následně s tímto partnerem určí otcovství k dítěti souhlasným prohlášením, aniž by zjišťovala, který z těchto mužů je skutečným, genetickým otcem dítěte. Důvodem může být zejména postavení daného muže zastávajícího pozici sociálního rodiče. A protože je kladen důraz nejen na soulad biologického a právního rodičovství, ale také na nejlepší zájem dítěte, je matce toto právo přiznáno především za účelem ochrany práv dítěte, tzn. jeho práva znát svůj původ a je-li to možné, tak také zajištění péče biologickými rodiči. Ačkoliv to zákon výslovně neupravuje, je dovozováno, že i u popěrného práva matky se užije ustanovení o užití opatrovníka v případě omezené svéprávnosti dle § 785 odst. 2 OZ.¹⁰⁰

Popřít otcovství určené druhou zákonnou domněnkou je možné pouze do šesti měsíců od učinění souhlasného prohlášení. Je-li takto určeno otcovství k nasciturovi, běží šestiměsíční lhůta od narození. Toto platí shodně pro uplatnění práva matrikovým otcem i matkou. Počátek lhůty je spjat s učiněním souhlasného prohlášení, resp. s nastoupením právních účinků tohoto prohlášení. Souhlasné prohlášení vyžaduje dva projevy vůle, kterými musí dojít ke shodě. Ačkoliv může být každý projev činěn zvlášť, je nutné, aby došlo k jejich spojení, protože teprve tehdy může souhlasné prohlášení dostát právních účinků. U otcovství určeného k nasciturovi běží lhůta taktéž až od nastoupení účinků souhlasného prohlášení, tzn. vzniku statusového poměru, ke kterému dochází narozením dítěte.¹⁰¹ Určité pochybnosti shledávám v názoru Králíčkové, která tuto lhůtu chápe nejednotně a rozlišuje ji podle toho, jestli bylo učiněno souhlasné prohlášení zároveň oběma rodiči nebo k němu došlo u každého zvlášť. Ve druhém případě totiž stanovuje počátek lhůty u každého rodiče samostatně, v závislosti na učinění konkrétního projevu vůle.¹⁰² Domnívám se, že samostatné lhůty by v takové situaci běžely od de facto neúplného prohlášení, neboť toto by samo o sobě v dané fázi ještě nemohlo dostát právních účinků.

Spornou se jeví taktéž povaha popěrné lhůty v § 790 OZ ve vztahu k popírání otcovství podle první domněnky. Dle § 785 odst. 1 OZ totiž může manžel matky dítěte popřít otcovství ve lhůtě šesti měsíců „*ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte.*“ Tato lhůta je subjektivní, objektivní potom činí šest let od narození dítěte. Oproti tomu

⁹⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975.* 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 975-976

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž s. 973

¹⁰² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 588

popírání druhé domněnky zahrnuje pouze objektivní lhůtu spočívající v šesti měsících ode dne určení otcovství. Lze důvodně pochybovat o závěru Schön, dle které není namístě rozlišovat počátek běhu lhůt pro popření otcovství u první a druhé domněnky.¹⁰³ Mám naopak za to, že odlišnost lze nalézat v samotné povaze domněnek, a ztotožňuji se proto s názorem NS, který se odlišnostmi postavení právních otců zabýval. Otcovství u první domněnky vzniká manželovi matky dítěte automaticky, naopak u druhé domněnky „otcovství vzniká z vůle právního otce. Sám své otcovství uznává, tedy lze předpokládat, že je přesvědčen o tom, že je otcem dítěte a má v úmyslu převzít rodičovskou zodpovědnost, o dítě se starat a zastávat v jeho životě roli otce sociálního. Zároveň, neboť otcovství vzniká na základě jeho prohlášení, má možnost předem uvážit pochybnosti o svém otcovství a případně je i vyvrátit či potvrdit. Má samozřejmě také možnost prohlášení o určení otcovství neúčinit. Takové možnosti manžel matky dítěte nemá, neboť jeho otcovství vzniká nezávisle na jeho souhlasu či někdy dokonce bez jeho vědomí.“¹⁰⁴

Procesní aspekty řízení o popření otcovství v popěrné lhůtě jsou upraveny v § 417 an. ZŘS. Místně příslušným je obecný soud dítěte, jímž se dle § 4 odst. 2 ZŘS rozumí soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště. Účastníky řízení jsou s ohledem na § 420 ZŘS matka, dítě a muž jehož otcovství má být popřeno. Ve věci samé soud rozhodne dle § 423 ZŘS rozsudkem, který je konstitutivní. V důsledku popření otcovství dochází po právní moci rozhodnutí k zanesení této skutečnosti do příslušné knihy narození a následně je vydán nový rodný list dítěte, aniž by byl někdo uveden jako otec dítěte.¹⁰⁵

5.3 Popírání otcovství po uplynutí popěrné lhůty

Zákonodárce pro popírání otcovství stanovuje přiměřené lhůty, které jsou projevem naplnění požadavku právní jistoty.¹⁰⁶ Někdy ale můžou nastat situace, kdy je dodržení těchto lhůt nutno upozadit, a proto byla zákonodárcem zakotvena možnost popírání otcovství i po marném uplynutí popěrné lhůty. V takovém případě se postupuje dle § 792 OZ, kdy může soud prominout zmeškání stanovené lhůty, vyžaduje-li to zájem dítěte a veřejný pořádek. Dané ustanovení je obdobou § 62 ZOR, který umožňoval nejvyššímu státnímu zástupci podání návrhu na popření otcovství vůči rodiči, kterému lhůta pro popření již uplynula. Podmiňujícím pro uplatnění byl zájem dítěte, při jehož posuzování se vycházelo z tzv. Pokynu obecné povahy 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování podnětů k podání žaloby podle § 62 nebo 62a ZOR,¹⁰⁷ jehož přílohou

¹⁰³ SCHÖN, Monika. *Lhůty pro popírání otcovství*. [online]. law.muni.cz [cit. 4. 11. 2020]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodivcovstvi/SchonMonika.pdf

¹⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 544/2014

¹⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 166

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12

¹⁰⁷ Zrušeno v r. 2008

byla metodická příručka zahrnující okolnosti zesilující¹⁰⁸ či naopak okolnosti zeslabující¹⁰⁹ zájem dítěte na podání žaloby dle § 62 ZOR. Nejvyšší státní zástupce měl specifické postavení, neboť jinak byl u paternitních sporů navrhovatelem jeden z rodičů. V těchto případech však mohl rodič podat pouze podnět Nejvyššímu státnímu zastupitelství, které jej nejdříve posoudilo, a teprve poté, jakožto státní orgán, žalobu v souladu s § 62 ZOR samo podalo.¹¹⁰ Od ingerence Nejvyššího státního zastupitelství je v dnešní právní úpravě již upuštěno, což důvodová zpráva k OZ zdůvodňuje hlavně povahou paternitních řízení, když v těchto dochází především k řešení statusových otázek.¹¹¹

Klíčovými atributy pro posouzení přípustnosti prominutí zmeškání popěrné lhůty jsou zájem dítěte a veřejný pořádek, přičemž tyto musí být naplněny současně.¹¹² Zájem dítěte je zásadním pojmem, který se prolíná téměř celým rodinným právem, jelikož u nezletilců je nutno dbát jejich zvýšené ochrany především s ohledem na věk a s tím i spojenou zranitelnost. Definici tohoto pojmu však v zákoně nenajdeme, jedná se o neurčitý právní pojem, který je nutno vykládat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti případu.¹¹³ Při výkladu je nutno vzít v potaz také Úmluvu o ochraně práv dítěte, která zejm. v čl. 7 zahrnuje právo dítěte znát svůj původ a právo na péči jeho rodiči, je-li to možné. Jistým vodítkem je také závěr, že „nejlepší zájem dítěte v procesním významu zahrnuje rozhodovací činnost soudu, která v konkurenci často protichůdných zájmů účastníků řízení zvažuje a přední význam přiznává zjištěnému zájmu dítěte s cílem dosáhnout pro dítě stabilního a dlouhodobého řešení.“¹¹⁴ Zájem dítěte jako takový je pak nutno zohledňovat v širších záběrech, určujícím nemůže být jen požadavek zajištění souladu biologického a právního rodičovství bez dalšího.¹¹⁵ NS se zabýval také otázkou, nakolik může konflikt mezi rodiči převážit nad zájmem dítěte, resp. zda „intenzivní konflikt mezi rodiči dítěte je způsobit do rodinných vztahů zasáhnout do té míry, že může vést k vyloučení otcovství biologického otce, tedy zda může převážit i nad zájmem dítěte znát své rodiče a mít právo na jejich péči.“¹¹⁶ Zároveň pak upozorňuje, že je nutné zohledňovat, zda se jedná o řízení určení či popření otcovství, ve kterém se odráží statusový poměr dítěte a rodiče nebo o řízení ohledně práv a povinností plynoucích z rodičovské odpovědnosti. „Je zjevné, že špatná či přímo konfliktní komunikace mezi rodiči

¹⁰⁸ Např. trpěl-li matrikový otec vážnou duševní poruchou nebo pokud byl odsouzen za závažný trestný čin

¹⁰⁹ Např. nebyl-li znám biologický otec nebo se k dítěti nehlásil, příp. po uplynutí delší lhůty od narození dítěte, pokud by tím mohly být narušeny dosud stabilní poměry mezi zúčastněnými

¹¹⁰ SPÁČIL, Jirí. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 295-297

¹¹¹ Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 590

¹¹³ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s.31-32

¹¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

¹¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5903/2016

¹¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1369/2015

může mít negativní vliv na osobnostní rozvoj dítěte. Nefunkční komunikace mezi rodiči je samozřejmě problematická a pro psychiku dítěte zatěžující, neboť se do poměrů dítěte přímo promítá. Proto nedostatky v komunikaci mezi rodiči a jejich konfliktní vztahy mohou, byť výjimečně, vést k tomu, že nebude rozhodnuto o střídavé péči rodičů, a místo toho bude dítě svěřeno do vylučné péče jednoho z rodičů, dojde k omezení styku, nebo jinému omezení rodičovské odpovědnosti, či jejího výkonu tak, aby poměry dítěte bylo možné uspořádat tak, aby se v co možná největší míře zamezilo konfliktům mezi rodiči, které mohou mít na dítě neblahý dopad. Pro uvedené je však příznačné, že omezení, nebo i zbavení rodičovské odpovědnosti se nedotýká statusového postavení dítěte, tedy založení jeho příbuzenství v užším i širším významu. Příbuzenství sleduje přirozený stav věcí, tedy kdo je skutečným rodičem dítěte, jako danou a neměnnou hodnotu, která je objektivně zjištělná na základě vědeckého poznání.“ Naopak „střet mezi zájmy rodičů a dětí, či mezi rodiči navzájem představuje proměnnou hodnotu, obledně niž právní řád poskytuje rodičům i dětem prostředky k snížení nežádoucího vlivu na blaho dítěte a to způsobem, který respektuje základní právo dítěte znát své rodiče a mít právo na jejich péči.“¹¹⁷ V dané situaci matka dítěte učinila vědomě souhlasné prohlášení s mužem, o němž věděla, že není genetickým otcem dítěte a tomu naopak bránila v kontaktu s nezletilým. Takové jednání pak nelze chránit. NS proto uzavřel, že špatné vztahy mezi rodiči je sice nutno zohlednit při komplexním posuzování zájmu dítěte na popření otcovství, nicméně samo o sobě nemůže způsobit vyloučení biologického otce. Stejně tak v případě úmrtí matrikového otce je nutno situaci posoudit komplexně, jinak nelze konstatovat, že je možno popřít otcovství bez dalšího. V takovém případě je nezbytné zohlednit věk dítěte a jeho vazby na otce. „Dítě může k rodiči i po jeho smrti chovat hluboký cit. I tento vztah dítěte k zemřelému matrikovému rodiči může být rozhodný pro závěr, že je zde natolik silná sociální vazba, že převáží nad zájmem dítěte na uvedení biologické a právní reality v soulad. Naopak okolnost úmrtí matrikového otce může mít význam zcela zásadní, je-li dítě například tak nízkého věku, a i když matrikový otec roli sociálního otce v jeho životě zastával, je pravděpodobné, že si jej dítě nebude pamatovat a zároveň je zde perspektiva, že bude navázán vztah s biologickým otcem.“¹¹⁸

Druhým požadavkem pro prominutí zmeškání popěrné lhůty je veřejný pořádek. Tento je oproti zájmu dítěte nutno chápat jako podmínku objektivní, jelikož se nevztahuje pouze ke konkrétnímu dítěti, nýbrž je spjata s hodnotami společnosti, jež jsou předpokladem pro její fungování. „Situace odporující veřejnému pořádku je tedy charakterizována takovou okolností, kterou by bylo třeba stejným způsobem hodnotit vždy tehdy, pokud nastane, nehlédě na další konkrétní okolnosti případu (konkrétní situaci rodičů či dítěte). Jinými slovy prominout zmeškání popěrné lhůty lze pouze tehdy, pokud stávající stav vyvolává takové následky, které jsou v daném čase společensky nepřijatelné, neboť jsou v rozporu se základními hodnotami, na nichž je nezbytné trvat.“¹¹⁹ V rozporu s veřejným pořádkem je pak např. souhlasné

¹¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1369/2015

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016

prohlášení učiněné podvodně, v rozporu se zákonem v případě incestu, který současně neodráží soulad biologického a právního rodičovství. Naopak jako skutečnost neodporující veřejnému pořádku vyhodnotil NS situaci, kdy se matrikový otec, jehož rodičovství bylo založeno souhlasným prohlášením domníval, že není biologickým otcem dítěte a považoval proto za odporující veřejnému pořádku, že je, a to i navzdory svému přesvědčení o vyloučení biologického rodičovství, nositelem rodičovské odpovědnosti a je povinen hradit výživné na nezletilou. Dítě jej však od narození považovalo za svého biologického otce a mělo s ním vytvořeno určitá citová pouta. NS v tomto případě konstatoval, že na argumentaci matrikového otce je nutno nahlížet jako na subjektivní skutečnost „a nelze ji hodnotit jako příčící se základním hodnotám do té míry, že by takový trvající stav byl v daném čase společensky nepřijatelný.“¹²⁰ Králíčková se pak zamýšlí nad tím, zda může dojít ke kolizi zájmu dítěte a veřejného pořádku.¹²¹ Myslím si, že by to možné bylo právě z důvodu charakteru těchto dvou atributů. Veřejný pořádek je chápán objektivně, tzn. musí být vyhověno požadavkům společnosti jako celku, kdežto zájem dítěte je nutno vykládat u každého případu subjektivně, protože co se může jevit správným pro jedno dítě, nemusí přinést užitek ve statusových poměrech u jiného. Jinými slovy konkrétnost zájmu jednoho dítěte se nemusí jevit jako nejvhodnější pro daleko početnější skupinu, jíž obecně společnost bude. Ačkoliv je nutno oba požadavky vzájemně vyvažovat a vykládat je souběžně, přikláním se k názoru, že v případě pochybností by měl být stěžejním zájem dítěte.¹²² Tomu nasvědčuje i jeho výsadní postavení v paternitních řízeních spočívající v posuzování jeho nejlepšího zájmu jakožto jednoho z primárních hledisek celého řízení.¹²³

Řízení o popření otcovství dle § 792 OZ lze označit jako tzv. dvoufázové, protože nejdřív soud musí rozhodnout o tom, zda vůbec dojde k prominutí zmeškání lhůty a teprve poté je možné zabývat se samotnou otázkou popírání otcovství.¹²⁴ Obě části řízení jsou na sebe navázány, lze proto prominutí zmeškání lhůty považovat za otázku předběžnou,¹²⁵ jelikož bez jejího vyřešení následně není možné otcovství popřít. Procesní stránka tohoto řízení je upravena v ustanovení § 425 ZŘS. V rámci tzv. první fáze soud posuzuje návrh na popření otcovství podaný po uplynutí popěrné lhůty z hlediska jeho důvodnosti, tzn. zda naplňuje požadavky zájmu dítěte a veřejného pořádku. Otázku přípustnosti návrhu by soud měl rozhodnout do čtyř měsíců od zahájení řízení,

¹²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016

¹²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 591

¹²² Tamtéž

¹²³ ŠÍNOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019, s. 69

¹²⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 133

¹²⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 592

nicméně tato lhůta je pouze pořádková. Dle § 425 odst. 1 ZŘS nařizuje soud jednání pouze tehdy, je-li to potřebné. K tomu dochází zejména v situacích, kdy navrhovatel sice uvádí skutečnosti, jež by mohly odůvodňovat prominutí lhůty, nicméně tyto je třeba prokázat v rámci procesního dokazování. Je-li opožděnost návrhu shledána opodstatněnou, soud lhůtu promine a řízení se přesouvá do tzv. druhé fáze. V opačném případě je návrh zamítnut, přičemž o tomto soud rozhoduje usnesením.¹²⁶ Jakmile rozhodnutí nabude právní moci, soud se začne zabývat samotným meritem věci, tj. otázkou popření otcovství, k čemuž v souladu s § 425 odst. 2 ZŘS nařídí jednání. Toto není nutno nařizovat, jestliže bylo zamítnuto prominutí zmeškání lhůty. Dalším krokem bude v takovém případě zamítnutí návrhu na popření otcovství, zde již dle § 423 ZŘS formou rozsudku.

5.4 Řízení o popření otcovství zahájené z moci úřední

Další možností popírání otcovství určeného souhlasným prohlášením je řízení o popření zahájené ex offo. Právní úprava tohoto řízení je zakotvena v § 793 OZ, z procesního hlediska je pak příslušným ustanovením § 419 ZŘS. Ustanovení § 793 OZ, které má dle důvodové zprávy k NOZ řešit především „nevládnou situaci brozící dítěti,¹²⁷ lze určitým způsobem považovat za specifické. Na rozdíl od popření otcovství, ať už v popěrné lhůtě či po jejím uplynutí dle § 792 OZ totiž není primárně cíleno na zajištění souladu biologického a právního otcovství, tzn. nemíří na sociální a rodinné vztahy mezi dítětem a otcem, nýbrž na zamezení zneužívání souhlasného prohlášení, v jehož důsledcích může docházet k „hazardování s dítětem a jeho právním statutem.“¹²⁸ Tímto se rozumí především případy využití souhlasného prohlášení jakožto nástroje k následnému usnadnění mezinárodního osvojení nebo např. při zajišťování povolení pobytu v České republice.¹²⁹ Zahájit řízení z moci úřední lze za podmínky, že popření odůvodňuje zřejmý zájem dítěte a má-li tímto dojít k naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva v případě, že matrikový otec nemůže být zároveň shledán otcem biologickým. Zákonodárce s tímto řízením spojuje také otázku rodičovské odpovědnosti, jejíž výkon je zpravidla při popření otcovství pozastaven. Aktuální právní úprava je ekvivalentem ustanovení § 62a ZOR, dle kterého mohl podat žalobu na popření otcovství nejvyšší státní zástupce. Podmínka zřejmého zájmu dítěte a naplnění ustanovení týkajících se základních lidských práv platila obdobně. Rozdíl oproti stávající právní úpravě však lze nalézat v časovém omezení, když žalobu dle § 62a ZOR bylo možné podat pouze

¹²⁶ SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 69

¹²⁷ Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

¹²⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 988

¹²⁹ Tamtéž s. 987

do té doby, než uplynula lhůta pro popření otcovství, v opačném případě bylo namísto podat návrh dle § 62 ZOR, který umožňoval prominutí zmeškání této lhůty. Podmínku dodržení popěrné lhůty § 793 OZ neobsahuje, lze proto předpokládat, že soud není nijako omezen a řízení může iniciovat bez ohledu na uplynutí či neuplynutí popěrné lhůty stanovené k popření otcovství.¹³⁰

Předpoklady pro zahájení řízení o popření otcovství z moci úřední spočívající ve zřejmém zájmu dítěte a naplnění ustanovení zaručujících základní lidská práva musí být splněny kumulativně. Co se týče zřejmého zájmu dítěte je obecně užívána teorie Králíčkové, jenž bere jako jakousi pomůcku pro výklad tohoto pojmu Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce 6/2003 o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby dle § 62 a 62a ZOR.¹³¹ Tímto postupem je pak požadavek naplněn v situacích, kdy daný muž bezpochyby nemůže být otcem dítěte a souhlasné prohlášení je učiněno právě za účelem obejít složitých a zdoluhavých postupů mezinárodní adopce či je takto činěno ze zjištěných důvodů prospěšných zejména pro matrikového otce, jenž se negativně odráží na právech dítěte.¹³² Frintová však zároveň správně upozorňuje, že nelze vycházet pouze z těchto faktorů, ale je nutno zohledňovat daleko větší okruh případů, kdy souhlasné prohlášení nebylo učiněno čestným způsobem. Může jít například o situace, kdy byl určen matrikovým otcem jiný muž, než je biologický otec dítěte ze subjektivních důvodů na straně matky, která se tímto způsobem chtěla nechat finančně zajistit matrikovým otcem dítěte, či v tom byly nevyřešené krivdy ze vztahu s biologickým otcem dítěte.¹³³ S výše uvedeným nelze jinak než souhlasit, neboť stejně jako u atributu zájmu dítěte vyžadovaného v § 792 OZ, ani v tomto případě zákonodárce neposkytuje legální definici daného pojmu a bude proto taktéž nutností zohlednit okolnosti každého případu zvlášť. Ačkoliv se k tomu zákonodárce nevyjadřuje, je zjevná potřeba rozlišení zájmu dítěte dle § 792 OZ a zřejmého zájmu dle § 793 OZ, jenž evokuje jakési silnější uchopení daného pojmu. Tomu koresponduje i požadavek zřejmosti a objektivní seznatelnosti zájmu dítěte v té míře, že o jeho existenci nejsou pochybnosti.¹³⁴

Druhým předpokladem pro popírání otcovství dle § 793 OZ je naplnění ustanovení, jenž zaručují základní lidská práva. Z důvodové zprávy plyne, že těmito ustanoveními by měla být primárně práva chránící dítě.¹³⁵ To však neznamená, že další osoby zúčastněné na řízení by měly

¹³⁰ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 331

¹³¹ Zrušen v r. 2008

¹³² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 595

¹³³ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 332

¹³⁴ ŠINOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975.* 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 989

¹³⁵ Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

zůstat bez ochrany, je však třeba dbát na skutečnost, že pořád platí zásada primárního postavení dítěte v paternitních věcech a proto dostanou-li se práva těchto jiných osob do kolize s právy dítěte, musí mu ustoupit.¹³⁶

Dle druhé věty ustanovení § 793 OZ soud v dané věci zpravidla také pozastaví rodičovskou odpovědnost. Tento krok je chápán v podstatě jako taková pojistka k tomu, aby nebyl zmařen účel daného ustanovení ještě před rozhodnutím o popření otcovství např. právě odvezením dítěte do ciziny.¹³⁷ Možnost pozastavení rodičovské odpovědnosti přímo jako součást řízení o popření otcovství zahájeného z moci úřední považuji za přínosný posun od právní úpravy dle ZOR, neboť § 62a nic takového neobsahoval a ačkoliv bylo cílem především zabránit obchodování s nezletilými, tzn. účel řízení totožný s dnešním § 793 OZ, nejpraktičtější se jevil postup poněkud složitější. V dané situaci totiž bylo namísto iniciovat spíše řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti a současně využít předběžného opatření k zabránění manipulace s dítětem. Následně pak po uplynutí marném uplynutí popěrné lhůty k popření otcovství podal nejvyšší státní zástupce žalobu dle § 62 ZOR, která se jeví méně náročnou stran odůvodnění.¹³⁸

¹³⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 999

¹³⁷ FRINTOVÁ, Dita. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 332

¹³⁸ SPÁČIL, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 298

6 Soulad biologického a právního otcovství vs. osvojení

Ústavní soud připomněl zásadní rozdíl mezi rodičovstvím biologickým a právním, když biologický vztah mezi rodičem a dítětem je založen vždy a nelze jej nijako modifikovat. Biologické rodičovství připadá pouze rodiči, který jím skutečně je. Naopak právní rodičovství tak pevné základy mít nemusí, což se projevuje především právě u určování otcovství založeném toliko na právních domněnkách.¹³⁹ Tyto však již z povahy věci nejsou dostatečnou zárukou pro zajištění souladu.¹⁴⁰ Proto byt' je stav shody považován za ideální, ne vždy se jej podaří dodržet.

Při posuzování rodinných vazeb je požadováno vycházet primárně z biologických poměrů a není-li těmto možno dostat, má být užito institutu osvojení. Tento postup je toliko podpořen samotnou dikcí zákona, konkrétně § 771 OZ upravujícím příbuzenství.¹⁴¹ Uvedenému do jisté míry odporovat nelze, protože osvojení jako takové slouží k „přijetí cizí osoby za vlastní“,¹⁴² tzn. oproti určování otcovství není primárním dosažení shody biologické a právní, ale naopak rodičovství právního a sociálního.¹⁴³ Na druhou stranu je nutno ptát se, jestli je skutečně správné posuzovat dané situace tak striktně a zda argument, že vědomý nesoulad znamená automatické obcházení zákona,¹⁴⁴ není již překonán.

Daná problematika je nejčastěji spjata právě s druhou domněnkou otcovství postavenou na projevech vůle, které jakýmsi způsobem evokují lehčí možnost obejití požadavku shody zejména kvůli charakteristické dobrovolnosti. Ke zneužití domněnky někdy opravdu dochází, obzvláště' za účelem získání povolení k pobytu nebo nabytí státního občanství ČR. Tehdy je skutečně namíste hovořit o rozporu se zákonem.¹⁴⁵ Stejně tak v případech cíleného obcházení biologického otce, který má o dítěte zájem. Naopak si však lze představit i situace, kdy biologický otec není vůbec znám nebo se o dítě nestará a vůbec ho nezajímá. V těchto případech lze pochopit krok matky a doposud pouze sociálního otce, jenž má s dítětem vytvořený citový vztah, že se uchýlí k určení otcovství souhlasným prohlášením. Někdy samotní aktéři prohlášení ani nemusí vědět, že daný muž není skutečným otcem dítěte.¹⁴⁶ Na tomto místě je nutno upozornit, že ani u první domněnky nezaručuje automatický vznik právního rodičovství jeho shodu s otcovstvím biologickým. Sedlák

¹³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

¹⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 168

¹⁴² § 794 OZ

¹⁴³ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 142

¹⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

¹⁴⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník-velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 910

¹⁴⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 146

upozorňuje, že dokonce i při osvojení může dojít k jiné než zákonem předvídané situaci, a to osvojení si nikoliv cizího dítěte, ale svého (ač nevědomky) vlastního.¹⁴⁷

Nejvyšší soud se vypořádával s argumentem absolutní neplatnosti pro obcházení zákona, když stanovil, že skutečně není správné posuzovat dané situace pouze černobíle. NS připouští, že ačkoliv zákon nezakazuje, aby k souhlasnému prohlášení došlo i jiným než biologickým otcem, je primárně sledovaným účelem dosažení shody o tomto stavu. Nikterak proto ani nevylučuje osvojení, jde-li o cizí dítě. Není-li však tento postup dodržen, není možno usuzovat na obcházení zákona bez dalšího, naopak je nutno přihlížet i k dalším faktorům, zejm. „*je třeba vzít do úvahy, zda takové určení je jednoznačně v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.*“¹⁴⁸ Stejně tak ÚS vyjádřil, že požadavek dosažení souladu není možné považovat za absolutní. „*Právní vztah otce a dítěte totiž není jen mechanickou reflexí existence biologického vztahu, nýbrž s postupem času se může i při absenci tohoto vztahu vyvinout mezi právním otcem a dítětem taková sociální a citová vazba, jež z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života bude rovněž požívat právní ochrany.*“¹⁴⁹

Shodně se k věci staví i ESLP, když stanovuje, že pokud není možné souladu dostat, je důležité jednotlivé formy rodičovství poměřovat¹⁵⁰ a připouští, že v některých situacích může sociální realita před biologickou převážet.¹⁵¹

Z uvedeného je zřejmé, že ani otázka souladu všech forem rodičovství není tak prostá, jak se na první pohled může zdát. Při jejím řešení proto považuji za nejdůležitější vycházet vždy z konkrétních okolností, při jejichž posuzování musí být dbáno především na nejlepší zájem dítěte. Na závěr lze proto shrnout, že „*České rodinné právo nevychází pouze z kritérií biologických, ale bere v potaz i jiné obledy. Z toho plyne, že v rodném listě nemusí být nutně ve všech případech za otce označen vždy jen biologický otec dítěte.*“¹⁵²

¹⁴⁷ Tamtéž s. 144-145

¹⁴⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09

¹⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

¹⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5903/2016

¹⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 628/05

Závěr

Tato diplomová práce je zaměřena na druhou domněnku otcovství jako celek, a proto jsou v ní zohledňovány problematické aspekty ve spojitosti nejen s určováním otcovství na základě druhé domněnky, ale také úskalí spojená s popřením otcovství určeného souhlasným prohlášením. Práce poskytuje přehled o jednotlivých institutech spojených s druhou domněnkou otcovství dle současné právní úpravy, v určitých případech přihlíží také k rozdílům oproti právní úpravě v ZOR. Práce zároveň zohledňuje i připravovanou novelu OZ a ZM.

V rámci první kapitoly jsem se zabývala jednotlivými formami rodičovství, přičemž jsem okrajově zmínila také postavení putativního otce. Tomu česká právní úprava příliš prostoru nevěnuje. Otázkou tak zůstává, zda je umožnění práva styku dle § 927 OZ dostačující možností zejména v případech, kdy by se později ukázalo, že muž zastávající do té doby roli pouze putativního otce, je skutečně biologickým otcem dítěte. Osobně bych se proto nebránila možnosti, aby i jemu náleželo popěrné právo k popření otcovství, neboť v určitých situacích (i s ohledem na omezenou možnost užití § 793 OZ) by toto mohlo být jediným způsobem, jak dosáhnout účelu sledovanému druhou domněnkou otcovství, a tím je zajištění souladu biologického a právního otcovství, ovšem za současného zohlednění nejlepšího zájmu dítěte.

Ve druhé kapitole se věnuji konverzi domněnek a pokládám si otázku – Jaké postavení zaujímá dítě v řízení dle § 777 OZ, resp. § 416 ZŘS? Zákodárce se k tomuto blíže nevyjadřuje, resp. dítě jako účastníka řízení neoznačuje. V tom však vidím jeden z nedostatků současné právní úpravy, neboť zastávám názor, že by dítě účastníkem řízení bezpochyby být mělo. V souvislosti s jeho postavením dochází často ke komparaci rozdílných důsledků určení otcovství dle § 777 OZ a druhé domněnky dle § 779 OZ., přičemž hlavní rozdíl je, že u konverze dochází k zásahu do již vzniklému statusu, a to již samo osobě evokuje větší potřebu účasti dítěte na řízení. S tím lze bezpochyby souhlasit, zároveň je však nutno podotknout, že ani u druhé domněnky otcovství není otázka postavení dítěte plnohodnotně vyřešena, byť se k nutnosti účastenství dítěte vyjadřuje samotná důvodová zpráva k OZ a zmiňuje potřebu jeho ochrany skrze jmenovaného kolizního opatrovníka. V tomto směru bych proto navrhovala změnu právní úpravy, resp. její doplnění, neboť dítě je tím pomyslným středobodem, o nějž v paternitním řízení jde, a proto by mělo mít prostor k určité participaci na souhlasném prohlášení.

V další části jsem se již zabývala určením otcovství dle druhé domněnky a hledala odpověď na otázku – Z jakého důvodu stanovuje zákonodárce možnost jmenování opatrovníka zletilé osobě omezené ve svéprávnosti s ohledem na požadavek učinění souhlasného prohlášení „osobně“? Při zhodnocení tohoto problému jsem dospěla k závěru, že v současném pojetí nelze hledat rozumné opodstatnění, čemuž napovídá i připravovaná novela k OZ. Určitým vodítkem je přístup

zákonodárce k souhlasným prohlášením učiněným nezletilými – zde je totiž právní úprava nastavena poněkud vhodněji. Je kladen důraz na to, aby soudy individuálně zjišťovaly, zda si nezletilý skutečně uvědomuje závažnost souhlasného prohlášení a s tím spjaté důsledky. V případě pochybností nelze přistoupit k jeho zastoupení zákonným zástupcem, čímž je naplněn požadavek osobního prohlášení. Při pochybnostech by mělo být otcovství určeno třetí domněnkou. Pokud tedy u nezletilých nelze obejít požadavek učinit souhlasné prohlášení osobně, stejné nároky by měly být kladeny i na osobu zletilou, byť omezenou ve svéprávnosti. Tento nedostatek by však měl být zhojen připravovanou novelou, která již od možnosti jmenování opatrovníka upouští a reflektuje potřebu osobního prohlášení i u těchto osob. Toto hodnotím jako krok správným směrem, neboť je nutno myslet na to, že status otce poté nenese opatrovník, ale sama daná osoba. Je proto nutné, aby si plně uvědomovala význam svého postavení jakožto rodiče dítěte.

V souvislosti s ustanovením § 782 OZ jsem si položila otázku – Do jaké míry je propojena právní úprava druhé domněnky s obecnými ustanoveními o neplatnosti právních jednání? Nápomocnou měla být důvodová zpráva k OZ, která odkazuje na možnost užití omylu a lští na souhlasné prohlášení. S pomocí komentářové literatury jsem však dospěla ke stanovisku, že tímto tvrzením bylo vneseno ještě více pochybností. Doposud totiž není jednotného názoru, jakým způsobem by právě neplatnost prohlášení stíženého např. omylem či lští měla být řešena. Po zohlednění obou možností jsem vyhodnotila, že neplatnost by měla být řešena v rámci řízení o popření otcovství. Pokud by totiž byla řešena v rámci samostatného řízení, příp. uplatněním námítky neplatnosti, může hrozit, že nastane soudobý stav s případem *Causa Sabina*, kde se otec domáhal neplatnosti souhlasného prohlášení, byť byl biologickým otcem dítěte - tzn. pokud by byla zkoumána pouze neplatnost prohlášení bez dalšího, mohlo by dojít k narušení souladu biologického a právního otcovství. Druhá domněnka si však klade za cíl přesný opak, a to je zajištění tohoto souladu.

V další kapitole se zabývám popíráním otcovství určeného druhou domněnkou a zejména výkladem pojmů zájem dítěte a veřejný pořádek. Nápomocnou mi v tomto případě byla judikatura, díky které lze konstatovat, že ke každému z těchto institutů je třeba přistupovat odlišně. Veřejný zájem dítěte klade důraz na individualitu jednotlivých případů, kdežto při výkladu pojmu veřejný pořádek je nutno zohledňovat širší záběr společnosti.

Poslední část diplomové práce je spojena s otázkou – Musí být při určování otcovství souhlasným prohlášením vždy dodržen soulad biologického a právního otcovství? Při řešení této otázky jsem vycházela především z judikatury, na jejímž základě jsem dospěla k závěru, že byť si druhá domněnka klade za cíl zajištění souladu biologického a právního otcovství, tento požadavek nemůže být chápán jako bezpodmínečný. Primárně musí být vycházeno z nejlepšího zájmu dítěte,

který musí být posuzován vždy vzhledem ke konkrétním okolnostem. Tento zájem pak může zapříčinit (i při zohlednění institutu osvojení), že i souhlasné prohlášení může učinit muž, který není biologickým otcem dítěte, aniž by tímto nutně obcházel zákon.

Pokud bych měla posoudit současnou právní úpravu, musím říct, že je nastavena poměrně dobře. Určité nedostatky se zde vyskytují, ty největší osobně shledávám v doposud aktuální možnosti jmenování opatrovníka dle § 780 OZ, stejně tak v neodůvodněné rozdílnosti mezi způsobilostí matky a otce dle § 781 OZ. Dále pak již zmiňovaný § 782 OZ, u kterého by bylo přínosné upřesnění pravidel užití obecných ustanovení o právním jednání. Zároveň velmi přívětivě hodnotím také připravovanou novelu OZ, neboť v určitých případech poměrně hezky doplňuje nedostatky nynější právní úpravy, např. právě u § 780 OZ. Kladně lze hodnotit také navrhovanou úpravu § 777 OZ, díky které by mohlo dojít k rozšíření využitelnosti tohoto ustanovení a zároveň by tímto mohlo dojít k větší ingerenci matričních úřadů, které by souhlasné prohlášení mohly přijímat stejně jako u druhé domněnky.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 400 s.

ŠÍNOVÁ, Renáta, ŠMÍD, Ondřej, JURÁŠ, Marek a kolektiv. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 304 s.

ŠÍNOVÁ, Renáta, KAPITÁN, Zdeněk a kolektiv. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. 1. vydání. Praha: Leges, 2019, 310 s.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 244 s.

KADLECOVÁ, Marta a kolektiv. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 279 s.

RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 213 s.

POLIŠENSKÁ, Petra. *Přehled judikatury ve věcech vztahů mezi rodiči a dětmi (s přihlédnutím k novému občanskému zákoníku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 432

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek IV. § 655-975*. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 2064 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 586 s.

MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kolektiv. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek I. § 1-117*. 1. vydání. Praha: Leges, 2013, 720 s.

ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 752

Internetové zdroje:

Důvodová zpráva k NOZ. [online]. [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

BRUNCKO, Stanislav. *Kde se v zákoně skrývá biologický nebo sociální rodič?* [online]. law.muni.cz [cit. 25.10.2020]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/BrunckoStanislav.pdf

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Práva putativního otce aneb být či nebýt*. [online]. law.muni.cz [cit. 27.10.2020]. Dostupné na:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/KralickovaZdenka.pdf

SCHÖN, Monika. *Lhůty pro popírání otcovství*. [online]. law.muni.cz [cit. 4. 11. 2020]. Dostupné na:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/SchonMonika.pdf

Sborník stanovisek č. 3. Matriční úřady. [online]. ochrance.cz [cit. 21. 11. 2020]. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/matricni_ura_dy.pdf

Sborník stanovisek č. 16. Rodina a dítě. [online]. ochrance.cz [cit. 21. 11. 2020]. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Rodina_a_dite-2.pdf

Sněmovní tisk 593/0. Část 1/6. psp.cz [online]. [cit. 22. 11. 2020]. Dostupné na:

<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=593&CT1=0>

Prohlášení o určení otcovství. [online]. mzv.cz [cit. 22.11.2020]. Dostupné na:

https://www.mzv.cz/public/ce/69/1b/848486_763482_Prohlaseni_o_urceni_otcovstvi.pdf

Pohyb obyvatelstva – 1.-3. čtvrtletí 2020. [online]. czso.cz [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné na:

<https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-1-3-ctvrtleti-2020>

Příspěvek ve sborníku:

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Proměny soukromého práva: Nemanželská matka, nemanželské dítě*. Masarykova univerzita Brno, 2011, s. 316-320

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 544/2014

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1369/2015

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5903/2016
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2756/18
Nález Ústavního soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. II. ÚS 2964/12
Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 628/05
Stanovisko VOP ze dne 21. 11. 2006, sp. zn. 3205/2006/VOP/MV

Právní předpisy:

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte
Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 301/2000 Sb., Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině
Zákon č. 265/1949 Sb., Zákon o právu rodinném
Zákon č. 946/1911 Sb., Obecný zákoník občanský

Odborné články:

Čuhelová Kateřina, Blažek Michal. Svěprávnost nezletilých aneb jsou pojmy opravdu tak důležité? *Soukromé právo*. 2017. roč. 5, č. 3, s. 17-20
SPÁČIL, Jirí. Určení a popření otcovství po novele zákona o rodině. *Bulletin advokacie*. 1998, roč. 28, č. 9, s. 31-34

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o problematice určování a popírání otcovství na základě druhé zákonné domněnky. Cílem práce je nejen seznámení s danými instituty, ale také následná analýza právní úpravy a nastínění sporných otázek spjatých právě s problematikou otcovství. Daná práce je rozdělena do šesti kapitol. První část se věnuje objasnění základních pojmů prolínajících se celou prací, jimiž jsou otec biologický, právní a sociální. Druhá kapitola je zaměřena na konverzi první právní domněnky ve druhou. Třetí kapitola se zabývá samotným určování otcovství dle druhé zákonné domněnky. Čtvrtá kapitola pojednává o vztahu souhlasného prohlášení jakožto zvláštního projevu vůle k obecným ustanovením ohledně právního jednání. V pořadí pátá kapitola se zabývá popíráním otcovství určeného na základě druhé zákonné domněnky. Poslední, šestá kapitola je věnována otázce souladu biologického a právního otcovství.

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of determining and denying paternity on the basis of the second legal presumption. The aim of the work is not only to get acquainted with the institutes, but also a subsequently provide analysis of the legislation and outline the controversial questions related to the issues of fatherhood. The work is divided into six chapters. The first part is devoted to clarifying the basic concepts which intertwine through the whole work, those being the terms biological, legal and social father. The second chapter focuses on the conversion of the first legal presumption into the second. The third chapter deals with the determination of paternity according to the second legal presumption. The fourth chapter deals with the relationship of the declaration of consent as a special expression of will to the general provisions concerning legal acting. The fifth chapter deals with the denial of paternity determined on the basis of the second legal presumption. The sixth and also the last chapter is devoted to the question of the compliance of biological and legal fatherhood.

Klíčová slova

druhá domněnka otcovství, souhlasné prohlášení, určování otcovství, popírání otcovství, biologický otec, právní otec, sociální otec, zájem dítěte

Key words

second statutory presumption, affirmative declaration, determination of paternity, denial of paternity, biological father, legal father, social father, interest of the child